

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: «ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У
ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»

Виконала: Зуєнко С. В.,
магістрантка спеціальності
012 Дошкільна освіта
ОПП Дошкільна освіта,
група 62-2 МДО
факультету дошкільної освіти

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук,
професор **Загородня Л.П.**

Допущено до захисту
« » _____ 2023р.

Завідувач кафедри
_____ Л.П. Загородня

Дата захисту: « » грудня 2023 р.

Оцінка _____ Підпис членів ЕК:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Погляди науковців на формування комунікативної компетентності в дітей дошкільного віку	7
1.2. Особливості комунікації дітей старшого дошкільного віку.....	17
1.3. ІКТ як засіб формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку	24
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	40
2.1. Визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку	40
2.2. Система роботи з реалізації педагогічних умов використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.....	59
2.3. Результати перевірки рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку	75
Рекомендації для вихователів щодо використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.....	90
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	99
ДОДАТКИ.....	102

ВСТУП

Демократичні процеси, які відбуваються у нашій державі, вимагають впровадження нових вимог до освіти, зокрема дошкільної освіти. Про це свідчать нормативні документи в галузі освіти: Закон України «Про дошкільну освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція). Ці документи ставлять перед фахівцями дошкільної освіти завдання щодо пошуку оптимальних шляхів особистісного розвитку дошкільників, розкриття механізмів формування їхньої життєвої компетентності, зокрема комунікативної.

Суспільство чекає від молодого покоління вміння спілкуватися і дискутувати, розуміти стан інших людей в різних ситуаціях і на основі цього адекватно вибудовувати свою поведінку, поважати інших людей і вміти проявляти до них співчуття й емпатію. Від відносин, які склалися у дитини в дошкільному віці, залежить її подальший соціальний і особистісний розвиток. Тому сьогодні збільшується інтерес науковців до проблеми формування ключових компетентностей у дітей дошкільного віку, зокрема комунікативної.

Проблема формування комунікативної компетентності пов'язана зі збільшенням числа дітей, які стикаються з труднощами в навчанні. Вони мають низький рівень комунікативного та пізнавального розвитку, емоційно неврівноважені, відчують труднощі в налагодженні взаємовідносин з однолітками та дорослим тощо.

У Базовому компоненті дошкільної освіти, виділено основні напрями освітньої роботи з дошкільниками, зокрема – мовлення дитини. Дошкільника треба навчити виражати свої бажання, наміри, пояснювати свої дії та їх зміст за допомогою мовних і немовних засобів. Показником сформованості комунікативної компетентності слугує здатність дитини будувати своє мовне спілкування з іншими людьми в різних життєвих ситуаціях [3].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема формування комунікативної компетентності лежала і продовжує лежати у колі зору психологів, педагогів та методистів, зокрема: Л. Виготського, Д. Ельконіна,

О. Леонтєва, Є. Белякової, А. Богуш, Т. Боровик, А. Бурової, Г. Васьківської, А. Гончаренко та інших. Так, Л. Виготський у своїх працях обґрунтував теоретичні основи формування комунікативних умінь особистості в філософському та психологічному аспектах. Вчений довів, що комунікативна компетентність є ключем до успішної діяльності і благополуччя майбутнього життя дитини. Є. Белякова дослідила особливості спілкування старших дошкільників і зробила висновок про те, що головним у спілкуванні є навколишнє середовище дитини та встановлення відносин з ним, а предметом особливої стурбованості дітей є їх положення в колективі однолітків.

А. Волосюк та Л. Шишолік ефективним засобом формування комунікативної компетентності дошкільників вважають інформаційно-комунікаційні технології, оскільки інформаційне середовище дозволяє ефективно взаємодіяти всім учасникам освітнього процесу: дітям, педагогам, батькам. Але, сучасних праць, які відображають педагогічні умови формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку з використанням інформаційно-комунікативних технологій недостатньо.

Отже, актуальність проблеми, її соціальна значущість та недостатня висвітленість у психолого-педагогічній літературі зумовили вибір теми нашого дослідження: **«Педагогічні умови використання інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку»**.

Об'єкт дослідження: процес формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови використання ІКТ у процесі формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати педагогічні умови використання ІКТ у процесі формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку та експериментально перевірити їх ефективність.

Завдання дослідження:

1. Представити аналіз поглядів науковців на формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.
2. Схарактеризувати ІКТ як засіб формування комунікативної компетентності в дошкільників.
3. Визначити показники та рівні сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.
4. Розробити систему роботи з реалізації педагогічних умов використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку та експериментально перевірити її ефективність.
5. Надати методичні рекомендації вихователям щодо використання ІКТ як засобу формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: Процес формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом ІКТ буде ефективним за таких педагогічних умов:

- урахування наявних рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку;
- інтеграції ІКТ з різними видами дитячої діяльності (ігровою, проектною та дослідно-пошуковою тощо);
- виконання проєктів із використанням ІКТ (створення презентацій, мультфільмів);
- дотримання принципів доступності, систематичності, послідовності.

Методи дослідження:

- теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення) для конкретизації сутності базових понять дослідження; з'ясування структури комунікативної компетентності, критеріїв та рівнів сформованості комунікативної компетентності;
- емпіричні (педагогічний експеримент, анкетування вихователів, методи математичної обробки одержаних даних) для виявлення рівнів сформованості

комунікативної компетентності, перевірки ефективності розробленої системи роботи, узагальнення одержаних результатів.

Теоретична значущість дослідження полягає у обґрунтованні педагогічних умов використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності, обґрунтуванні критеріїв й показників сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Практична значущість дослідження полягає у розробленні системи роботи з дотримання педагогічних умов використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Матеріал дослідження може бути використаний в практиці роботи закладів дошкільної освіти, освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти, у процесі післядипломної підготовки фахівців спеціальності 012 «Дошкільна освіта» та перепідготовки педагогічних кадрів.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в двох публікаціях: «Формування комунікативної компетентності в старших дошкільників засобами інформаційно-комунікаційних технологій», «Використання засобів ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку».

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 125 сторінок. У тексті вміщено 9 рисунків та 7 таблиць. Додатки викладено на сторінках 102-125. У списку 67 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Погляди науковців на формування комунікативної компетентності в дітей дошкільного віку

Динаміка суспільних процесів у ХХІ ст. потребує негайних змін у всіх сферах життя. Сьогодні суспільству потрібні фахівці, здатні швидко адаптуватися до примхливого характеру навколишнього соціального середовища. Це можливо, якщо у них на достатньому рівні сформовані різні компетентності, зокрема і комунікативна. Формування комунікативних умінь треба починати ще з дошкільного віку, оскільки вони необхідні дитині для повноцінного розвитку як особистості.

Передусім визначимо сутність понять «компетентність», «комунікативна компетентність».

У сучасному психолого-педагогічному словнику компетентність трактується як інтегративна якість високомотивованої особистості, що проявляється у готовності до реалізації особистісного потенціалу під час продуктивної діяльності, заснованій на знаннях і досвіді, які набуті протягом життя [63, с. 188].

Словник педагогічних та психологічних термінів трактує компетентність як:

- загальний оцінювальний термін, що позначає здатність до діяльності «зі знанням справи» (характеризує вміння особистості вирішувати складні проблеми);
- якість особистості, яка необхідна для якісної продуктивної діяльності в певній сфері;
- здатність адекватно вибирати, поєднувати і використовувати знання, вміння та інших придбань у складі цінностей і установок, що дозволяють успішно

вирішувати певну категорію роботи або навчальної ситуації, а також досягти ефективного професійного та особистісного розвитку [59, с. 21].

Новий тлумачний словник української мови поняття «компетентність» ототожнює з поняттям «компетентний» та трактує як: а) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; б) який має певні повноваження; повноправний, повновладний [19, с. 223].

За сучасним психолого-педагогічним словником «комунікативна компетентність» розуміється як здатність особистості встановлювати, застосовувати і підтримувати у процесі спілкування необхідні контакти з оточуючими людьми; це знання, уміння та навички роботи у групі, що забезпечують ефективне спілкування та передбачають уміння розуміти й бути зрозумілим партнером під час спілкування [62, с. 192].

Словник базових понять з курсу «Педагогіка» комунікативну компетентність тлумачить як складник життєвої компетентності, що включає здатності до ефективного спілкування, тобто, знання, вміння та навички, пов'язані із використанням різних засобів комунікації [59, с. 40].

У Базовому компоненті дошкільної освіти компетентність дошкільника потрактовано як результат дошкільної освіти та особистісне надбання, яке відображає систему взаємопов'язаних компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини, а саме:

- емоційно-ціннісне ставлення;
- сформованість знань;
- здатності та навички до активного, творчого впровадження набутого досвіду [3; с. 4]. А комунікативна компетентність дитини визначається як «здатність дитини до спілкування з однолітками і дорослими у різних формах конструктивної взаємодії; здатність підтримувати партнерські стосунки, заявляти про свої наміри і бажання, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію». Тобто, дитина повинна вміти комплексно застосовувати різні засоби комунікації, спілкуватися в конкретних

соціально-побутових ситуаціях, уміти орієнтуватися в ситуації спілкування, виявляти ініціативність у процесі спілкування [3, с. 20].

У законі України «Про дошкільну освіту» також окреслюються провідні завдання щодо формування комунікативної компетентності дошкільників і визначається, що пріоритетним завданням дошкільної освіти є «формування особистості дитини, розвиток її здібностей, формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду» [56, ст. 4].

Отже, за довідниковими джерелами компетентність – це якість особистості, яка необхідна для продуктивної діяльності в певній сфері, а комунікативна компетентність – це здатність до встановлення, застосування та підтримування у процесі спілкування необхідних контактів з оточуючими людьми. Відносно дітей дошкільного віку, компетентність – це результат всебічного розвитку та особистісні надбання дитини, а комунікативна компетентність – це здатність дитини до спілкування з однолітками і дорослими у різних формах конструктивної взаємодії.

З'ясуємо, як розуміють дані поняття науковці.

Єдиного погляду на сутність компетентності серед сучасних науковців не існує. Значний внесок у визначення сутності даного поняття зробили І. Гушлєвська [20], С. Лейко [38], Т. Піроженко [51], А. Щетиніна [66] та інші. Науковці уточнили, доповнили та розширили поняття «компетентність», дослідили шляхи її формування. Так, С. Лейко під компетентністю розуміє інтелектуально й особистісно зумовлену життєдіяльність людини, яка спирається на набуті знання, компетенції [38]. До ключових компетентностей авторка відносить:

– особистісно-суб'єктну компетентність, яка визначається діяльністю суб'єкта;

– соціально-комунікативну компетентність, яка пов'язана зі спілкуванням та взаємодією людини з оточуючими) [38].

На думку С. Гончаренко, компетентність – це досвід людини, необхідний для здійснення діяльності в певній сфері [19]; з точки зору Н. Жеребцової – це

вміння використовувати свої знання та досвід у певній ситуації [27]. Ми згодні з визначенням компетентності, яке подала І. Гушлевська – це сукупність взаємозалежних якостей особистості: набуті нею знання, уміння, навички, способи діяльності, які необхідні для якісної, продуктивної діяльності [20].

До найважливіших ознак компетентності І. Гушлевська відносить інтегральну властивість, характеристику успішної діяльності в певній галузі; здатність особистості реалізовувати свій людський потенціал у професійній діяльності. Крім знань, важливе значення має мотивація до діяльності та здатність реалізувати свій творчий потенціал, трансформувавши його в успішну діяльність [20].

Відомий український психолог І. Бех компетентність трактує як досвідченість суб'єкта у певній життєвій сфері [6]. Головним у визначенні є досвідченість, а не обізнаність чи поінформованість суб'єкта у певній галузі. І. Бех виділив два рівні сформованості компетентності особистості: вищий і нижчий. Якщо досвідченість набувається постійним вправлінням у практичних способах дій, то компетентність особистості буде розвинута на нижчому рівні. Визначальні характеристики цього рівня компетентності: вузькість соціального простору дій та обмеженість перенесення набутих умінь на інші об'єкти в нових обставинах. Центральним мотивом на цьому рівні сформованості компетентності виступає необхідність особистості жити в соціумі, пристосовуватись до вимог, висунутих життям. На вищому рівні компетентності у суб'єкта сформовано наукове поняття «компетентність» як єдність, в якій наукова орієнтовна основа дії визначається логікою її практичного виконання, тобто інтелектуально-моральною саморегуляцією, спрямованою на ефективне розв'язання суб'єктом певних життєвих проблем. Провідний мотив такої поведінки – прагнення до самоствердження, переживання почуття гідності та широкі соціальні мотиви. Вченим доведено, що компетентність вищого рівня залежить від якості навчальних здобутків, які поступово трансформуються у систему компетентностей суб'єкта. Отже, вчений вважає, що розвиток компетентностей

суб'єкта забезпечується педагогікою розвитку, а не педагогікою знань, умінь та навичок [6].

У своєму дослідженні будемо вважати, що компетентність – це комплексна характеристика особистості, яка включає знання, вміння, навички, креативність, ініціативність, самостійність, самооцінювання, самоконтроль, тобто це сума знань, умінь та характерних рис, яка дає змогу дитині виконувати певну діяльність.

Компетентність людини проявляється під час діяльності, зокрема комунікативної. Комунікативна діяльність у психолого-педагогічній літературі розуміється як діяльність з метою одержання, повідомлення або обміну інформаціями. До основних видів комунікативної діяльності відносяться: спілкування, навчання, виховання, лікування, пропаганда, читання, взаємодія людини з комп'ютером. На ефективність комунікативної діяльності впливають комунікативні здібності – здібності, що забезпечують ефективний обмін інформацією під час діяльності з іншими особистостями [62].

Визначенню сутності комунікативної компетентності приділяли свою увагу такі науковці як Н. Альохіна [1], О. Денисенко [22], Г. Беленька [5], Ф. Бацевич [4], Г. Васьківська [16]. Так, О. Денисенко під комунікативною компетентністю розуміє здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими дітьми. Для цього, на її думку, дитина повинна мати певну сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного спілкування, вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню [22].

У своїх дослідженнях М. Листопад довела, що комунікативна компетентність – результат досвіду спілкування між дітьми, оскільки вона формується під час безпосередньої взаємодії дошкільників [39]. Авторкою виокремлені такі складові комунікативної компетентності:

- здатність вільно орієнтованість у різних життєвих ситуаціях спілкування;
- готовність і вміння будувати контакт з однолітками;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;

- наявність знань, умінь і навичок конструктивного спілкування;
- наявність внутрішніх ресурсів для побудови ефективного комунікативного міжособистісного спілкування [39].

Аналогічних поглядів дотримується і С. Михальська. Під комунікативною компетентністю вона розуміє здатність дитини встановлювати і підтримувати контакти з оточуючими, наявність певної сукупності вмінь, умінь і навичок, необхідних для забезпечення ефективного спілкування [44]. У комунікативній компетентності вона виокремила такі складники:

- уміння толерантно поводити себе у різних життєвих ситуаціях спілкування;
- бажання до конструктивної взаємодії з дорослими, однолітками;
- наявність знань, умінь і навичок для організації ефективного спілкування;
- наявність внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови комунікативної дії [44].

Отже, можна зробити висновок про те, що комунікативна компетентність – це структурне поняття, складниками якого є знання, уміння, навички, соціально-психологічні стереотипи, а також цінності, мотиви, установки тощо.

Досліджуючи структуру комунікативної компетентності, О. Денисенко окремо виділила уміння, що позитивно впливають на процес взаємодії. Вона вважає, що дитина повинна вміти:

- слухати співрозмовника та розуміти його, передавати достовірну інформацію, оцінювати ситуацію спілкування та передбачати її розвиток;
- емоційно реагувати на отриману інформацію, використовувати зворотній зв'язок;
- тактовно переконувати співрозмовника, поводитися з ним дисципліновано, уважно, ввічливо, виявляти емпатійність, контактність, ініціативність;
- бути вимогливим не лише до співрозмовника, а й до себе. [22].

Т. Піроженко описала комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільників, репрезентувавши його як єдину систему, в яку включила здатність дитини

керувати своєю поведінкою, її спостережливість, гнучкість; вміння розуміти вираз обличчя, психічні стани співрозмовника, наявність навичок мовленнєвого спілкування, мовного та немовного контакту [51].

З'ясовуючи чинники комунікативно-мовленнєвого розвитку, С. Михальська виділила три основні компоненти комунікативної компетентності, які сприяють ефективному спілкуванню [44]:

- потреба у спілкуванні;
- емоційний стан до початку, під час і після спілкування;
- комунікативні вміння і навички, тобто наявність певних способів спілкування для активного входження в процес міжособистісного спілкування.

Н. Альохіна вважає, що для формування комунікативної компетентності в дошкільника необхідні комунікативні знання, комунікативні уміння і комунікативні здібності. До комунікативних знань вона віднесла знання про спілкування, його різновиди, методи і прийоми його організації (їх дію, можливості та обмеження). Комунікативні уміння, з її точки зору, це здатність практично використовувати наявні знання та навички спілкування. Комунікативні здібності – наявність відповідних індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для швидкої й успішної комунікативної взаємодії [1].

Отже, комунікативна компетентність у дошкільників формується в процесі мовленнєвої діяльності, в якій А. Богуш, Н. Гавриш і Т. Котик виділяють мовну і мовленнєву компетентності. Авторки нагадують, що у дитини сформована мовна компетентність, якщо вона засвоїла та усвідомила мовні норми (фонетичні, лексичні, граматичні, орфоепічні, семантичні, стилістичні) та адекватно їх використовує під час спілкування певною мовою [11]. А. Богуш та Н. Гавриш відносять це явище до інтегративних, яке охоплює низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій мовної поведінки.

Мовленнєва компетентність, пояснює А. Богуш, – це адекватне та правильне практичне застосування мови: вміння висловлювати свої думки,

бажання, наміри, прохання тощо; використовувати мовні, позамовні (міміку, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення [7].

Н. Гавриш, Г. Беленька та інші також вважають, що мовна і мовленнєва компетентності слугують основою для формування комунікативної компетентності [5; 17]. На їх думку, комунікативна компетентність дитини старшого дошкільного віку – це її вміння будувати спілкування за допомогою мови, яка охоплює практичні знання мови (фонетику, лексику, граматику), здатність формувати і формулювати думки в слові (складати текст), уміння організувати спілкування з партнером [5].

А. Богуш, Г. Беленька, Н. Гавриш зміст комунікативно-мовленнєвої діяльності пов'язують з формуванням у старших дошкільників когнітивно-комунікативної, орієнтувально-планувальної, організаційно-комунікативної, мовленнєвої, комунікативно-діяльнісної компетентностей. Когнітивно-комунікативна компетентність – це наявність знань щодо правил мовленнєвого спілкування під час взаємодії з дорослими й однолітками в різних життєвих ситуаціях, знання про норми і правила мовленнєвого етикету, етичні норми спілкування; знання стандартизованих форм і виразів мовленнєвого етикету, знання про просторово-часові характеристики, емоційний і фізичний стан учасників спілкування, їх особистісні якості, риси характеру; розуміння ролі невербальних засобів у процесі спілкування (виразу обличчя, пози, жестів) [5; 11, 17].

Орієнтувально-планувальна компетентність – вміння дошкільника орієнтуватись у часово-просторових, змістових особливостях спілкування, у соціальних стосунках, «зчитувати» характеристики співрозмовника (його стать, вік, соціальну роль, фізичний та емоційний стани, наміри, інтереси тощо); під час спілкування використовувати вербальні і невербальні засоби; добирати лексичні засоби, граматичні форми, синтаксичні конструкції, будувати лаконічне або розгорнуте висловлювання, регулювати зовнішні характеристики мовлення: силу голосу, темпу й тону, керувати виразом обличчя, жестами, приймати позу в процесі спілкування [5; 11, 17].

Організаційно-комунікативна компетентність полягає в оволодінні дошкільнятами вербальними і невербальними прийомами організації діалогу, його підтримки та розгортання, в умінні ввічливо і логічно завершити спілкування; прояві ініціативи в спілкуванні з дорослими й однолітками, вмінні знайти у колі ровесників партнера-співрозмовника, запропонувати йому тему спілкування, спрямовувати її у потрібне русло, з врахуванням власних і спільних з партнером інтересів. Крім того, дошкільник повинен вміти організовувати спілкування у спільних видах діяльності, планувати і коригувати практичну діяльність завдяки мовленнєвій взаємодії [5; 11, 17].

У дитини сформована комунікативно-діяльнісна компетентність, якщо вона вміє одночасно використовувати мовленнєві форми і невербальні засоби для досягнення комунікативної мети.

А. Богуш, Г. Беленька, Н. Гавриш та інші науковці вважають, що комунікативна компетентність дошкільника формується під час мовленнєвого спілкування, в основі якого лежать культура мовлення, її виразність і мовленнєвий етикет [14; 5; 17]. У дитини сформована культура мовлення, якщо вона засвоїла норми літературної мови, її мовлення адекватне, логічне, багате, чисте, естетичне, етичне, доречне. Виразність – це така комунікативна якість мовлення, яка впливає на емоційну сферу співрозмовника завдяки використанню мовних і немовних засобів виразності. Мовленнєвий етикет науковці розглядають як комплекс вербальної і невербальної поведінки під час спілкування, який відповідає певній ситуації та є нормативним для неї [15].

А. Богуш окреслила такі завдання комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку [12]:

- розвивати усі форми і засоби спілкування дошкільників;
- навчати диференціювати моральні, інтелектуальні, естетичні емоції;
- розвивати інтелект у дитини, навички дослідницької діяльності, різні способи пізнання навколишнього світу; формувати творче (продуктивне) ставлення до організації спілкування; розвивати комунікативно-мовленнєві здібності.

Отже, комунікативна компетентність – одна із найважливіших характеристик особистості, яка характеризує здатність дошкільника до мовного спілкування та вміння слухати. Для формування комунікативних умінь, необхідно вчити дитину ставити запитання, чітко відповідати на поставлені їй запитання, уважно слухати, активно підтримувати діалог зі співрозмовником, коментувати, критично оцінювати висловлювання однолітків, аргументувати свої думки тощо. Також дитину треба вчити проявляти до співрозмовника емпатію, розуміти його емоційний стан. У процесі формування комунікативної компетентності необхідно враховувати вікові особливості комунікації дітей старшого дошкільного віку. Розглянемо їх у наступному підрозділі.

1.2. Особливості комунікації дітей старшого дошкільного віку

Потреба в спілкуванні закладена в дитині самою природою, оскільки воно є основною умовою для розвитку і формування особистості дитини. Під час спілкування дошкільник пізнає та оцінює сам себе за допомогою оточуючих його людей. Різним віковим етапам притаманні певні функції спілкування. Навіть протягом дошкільного дитинства змінюється характер і мотиви комунікації. Це пов'язано з тим, що у дітей дошкільного віку поступово розширюється коло спілкування, з яким вони взаємодіють. В основному – це дорослі, які знаходяться поруч з дитиною, вони все пояснюють, допомагають їй пізнавати світ. Але поступово у дошкільника з'являється інтерес до спілкування з однолітками. Одночасно у дошкільнят змінюється предметність спілкування. Якщо спочатку комунікація мала практичний зміст, то в старшому дошкільному віці спілкування стає розумовим.

У програмі розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» зазначено, що завдяки комунікативному досвіду в старших дошкільників формуються елементи мовленнєвої культури: вони здатні слухати і не перебивати іншого; говорити спокійним, лагідним тоном, не поспішати, дивитися в очі співрозмовнику; у разі потреби вони звертаються до нього із запитанням; використовуючи мовленнєві засоби і форми, вони заявляють про себе; можуть виразити свої думки, почуття бажання та ставлення; здатні оцінити ставлення інших до себе, намагаються самоствердитися, проявити творчу активність тощо. Старші дошкільники під час спілкування здатні використовувати різні засоби (словесні, мімічні, пантомімічні тощо); розповідаючи про щось, когось, передають основне, суттєве, спираючись на особистий досвід. Діти виявляють ініціативу у спілкуванні з дорослими: задають запитання, розповідають про різні події. У цьому віковому періоді діти здатні побудувати діалог на запропоновану тему, підтримати розмову; у мовленні вживають ввічливі слова (без нагадування дорослого), складають описові, творчі розповіді, переказують відомі художні

тексти, оцінюють прослухані розповіді тощо [67]. Отже, дані вікові особливості сприяють розвитку комунікації дітей.

О. Денисенко простежила розвиток комунікативних умінь і навичок дошкільників в онтогенезі. Вона довела, що розвиток комунікативних умінь і навичок дошкільників формується під час спілкування з дорослими, однолітками, у процесі пізнання навколишньої дійсності. У дітей старшого дошкільного віку вже правильно поставлена дикція, урізноманітненні засоби виразності мовлення, збагачений обсяг побутової лексики, вони активно оволодівають видовими, родовими, та образними поняттями. У своєму мовленні вони використовують усі види речень [22]. Все це сприяє розвитку комунікації старших дошкільників.

Р. Павелків виокремив особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, а саме: у цьому віковому періоді у дітей здійснюється перехід від діалогічного мовлення до розгорнутих висловлювань. Вони вже здатні міркувати, пояснювати. У дітей цього віку зароджується внутрішнє мовлення, що стає засобом формування й функціонування внутрішніх розумових дій. З появою внутрішнього мовлення у старших дошкільників починає формуватися в практичній діяльності словесно-логічне мислення, яке починає функціонувати, коли у дошкільника виникає проблемна ситуація, яку потрібно осмислити. У цьому випадку внутрішнє мовлення виконує функції планування, обмірковування послідовності дій, які потрібно виконати. У старшому дошкільному віці провідним типом спілкування стає спілкування з однолітками. Дитина виступає ініціатором мовленнєвого контакту з оточуючими її людьми, причому діалогічні форми спілкування частіше замінюються на монологічні [50].

Діяльнісний підхід у розвитку спілкування дітей старшого дошкільного віку підкреслював і відомий психолог І. Бех. На його думку, діяльнісний підхід допомагає розкрити особливості спілкування дошкільнят, сприяє формуванню комунікативної компетентності. І. Бех нагадував, що джерело психічного розвитку дітей дошкільного віку знаходиться в їх стосунках з дорослими, адже дитина не може жити та розвиватися поза суспільства. Вона назавжди включена в

суспільні стосунки і чим молодша дитина, тим більша її залежність від соціуму [6].

Діяльнісний підхід у розвитку спілкування старших дошкільників підкреслювала і Т. Поніманська. Вона зазначала, що у старшому дошкільному віці роль спілкування з дорослими, однолітками висувається на перший план. Воно є необхідною умовою особистісного розвитку дошкільника, адже під час спілкування дитина пізнає світ. При цьому важлива роль належить взаємовідносинам між суб'єктами спілкування. Спілкування повинно носити предметний характер, тобто предмет виступає у ролі посередника міжособистісних стосунків, які реалізуються у формі різних видів діяльності, зокрема і комунікативної [52].

Г. Васьківська, вивчаючи формування комунікативної компетентності, висунула свою концепцію щодо особливостей спілкування старших дошкільників. За основний чинник розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку як засіб спілкування, авторка виокремила чинник комунікативного характеру. Вона стверджує, що дитина почне розмовляти лише в ситуації спілкування з дорослим або іншою дитиною [16]. С. Михальська підкреслила таку особливість формування комунікативної компетентності як потребу старших дошкільнят у спілкуванні, створення ними мовленнєвого середовища [43]. До головних чинників розвитку мовленнєвої компетентності вона віднесла середовище, оскільки воно сприяє формуванню еталона спілкування, слугує зразками поведінки, спонукає дошкільників до спілкування, яке реалізується під час обміну інформацією. А така діяльність призводить до активізації ініціативи у процесі спілкування [45]. Основою розвивального мовленнєвого середовища слугує доброзичлива атмосфера, в якій дошкільнику надається можливість виявити мовленнєву активність, де він не боїться помилитися, в якій до нього ставляться довірливо та доброзичливо, оскільки дитина – центральна фігура освітнього процесу [45].

Під час вивчення комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільників, Т. Піроженко помітила прогресивну якісну зміну в мовній поведінці дітей

старшого дошкільного віку. Авторка пов'язала ці зміни зі змінами комунікативного характеру, розвитком комунікативних потреб, форм спілкування [52].

Простежимо, яким чином відбувається комунікація старших дошкільників.

У дошкільному віці світ дитини не обмежується лише колом родини. Для неї значущими людьми стають інші діти, дорослі. Спілкування з однолітками приносить дошкільнику позитивні емоції. Лише з однолітками дитина вчиться будувати особисті відносини, які вона не може побудувати з дорослими. Під час спілкування з дітьми зростає емоційна напруга і конфліктність, яка не значна при спілкуванні з дорослими. Мовленнєва взаємодія між старшими дошкільниками насичена яскравою емоційністю: можна спостерігати більше експресивно-мімічних проявів, виразних інтонацій, нестандартність або відсутність правил і норм поведінки. Між собою діти використовують несподівані, непередбачувані слова, словосполучення, фрази. Для них важливо висловити власну думку, ніж слухати товариша, вони перебивають співрозмовника, намагаючись розповісти про своє, а відповіді співрозмовника не завжди їх цікавлять і беруться до уваги [51]. У зв'язку з цим, у старшому дошкільному віці актуальна проблема профілактики труднощів у міжособистісному спілкуванні, оскільки цей вік є сенситивним для оволодіння знаннями, вміннями і навичками толерантного спілкування. Набуті вміння та навички допоможуть дитині побудувати ефективну взаємодію з іншими людьми, тобто, сформує у неї комунікативну компетентність [51].

Формуванню комунікаційної компетентності дітей сприяють і нові мотиви. До таких мотивів Г. Костюк відніс мотиви у необхідності спілкуватися з дорослими та однолітками. В процесі комунікації вони домовляються, заздалегідь планують свою діяльність. Дошкільник починає суб'єктивно ставитися до інших дітей, тобто він бачить у них рівну собі особистість, враховує їх інтереси, виявляє готовність прийти на допомогу. Але, перешкодою для встановлення повноцінного контакту з однолітками, дорослими, на його думку, слугує невміння дитини завжди адекватно висловити власні думки, почуття та враження [33].

Р. Павелків відмітив ще одну особливість спілкування у старших дошкільників, а саме: у цьому віці дитина здатна до позаситуативного спілкування, ніяк не пов'язаним з тим, що відбувається тут і зараз. Дошкільник може розповідати однолітку про те, де він був, що бачив, може поділитися своїми планами або уподобаннями з товаришем, оцінити якості та вчинки інших дітей. Але він не тільки розповідає про себе, а й звертаються із питаннями до однолітка: йому цікаво, що товариш хоче робити, що йому подобається, де він був, що бачив. Тобто, діти старшого дошкільного віку можуть звичайно спілкуватися, як і дорослі. Їх спілкування не обов'язково пов'язано з іграми та іграшками. Діти можуть довго просто розмовляти (чого не вміли в молодшому та середньому дошкільному віці), не здійснюючи при цьому ніяких практичних дій [49].

Т. Поніманська звернула увагу на відносини між дітьми під час спілкування: значно зросла дружелюбність і емоційна залученість дитини у діяльність і переживання однолітків. Діти цього віку можуть бачити в партнері не тільки його іграшки, помилки або успіхи, але і його бажання, уподобання, настрої. Часто дитина спочатку уважно спостерігає за діями однолітків, а потім емоційно включається в них. Досить часто, навіть всупереч правилам гри, вони приходять на допомогу товаришу, підказують йому правильний хід. Зловтіха, заздрість, конкурентність виявляються рідше і не так гостро, як в п'ятирічному віці [55].

Комунікативна компетентність залежить від індивідуальних особливостей, соціальних умов і предметно-практичної діяльності, організації педагогічного процесу в закладі дошкільної освіти, специфіки простору спілкування і може слугувати показником оволодіння дитиною культури мовленнєвої комунікації [66]. Невміння дітей організувати спілкування провокує особистісні та поведінкові порушення, що сприяють появі замкнутості або почуття незадоволеності. Як показує практика, цілеспрямоване формування комунікативних компетентностей у дошкільників часто залишається поза увагою вихователя. Дошкільники не вміють домовлятися, часто сваряться, не намагаються почути один одного, проявляють агресивність. Конфліктні ситуації

не тільки перешкоджають нормальному спілкуванню дітей, але і заважають освітньому процесу в цілому [22].

Т. Дуткевич нагадує, що до кінця дошкільного віку між дітьми виникають стійкі прихильності, з'являються перші паростки дружби. Дошкільнята збираються в невеликі групи (по 2-3 дитини) і надають явну перевагу своїм друзям. Конфлікти та проблеми виникають в основному у зв'язку з тим, «хто з ким дружить». Дитина може серйозно переживати відсутність взаємності в таких відносинах. Психологічна допомога батьків в даному випадку дуже важлива. Дитині необхідно з кимось поділитися своїми бідами, висловити свої образи. Серйозне і співчутливе ставлення близьких дорослих, їх рада, підтримка допоможуть дитині пережити ці перші переживання і знайти собі друзів. Тим більше, що діти сваряться і миряться дуже легко і, як правило, швидко забувають образи. Така в загальних рисах вікова логіка розвитку відносин до однолітка в дошкільному віці [25].

У старшому дошкільному віці ставлення до однолітків стає більш стійким, не залежне від конкретних обставин взаємодії. Вони найбільше піклуються про своїх друзів, вважають за краще грати з ними, сидіти поруч за столом, проводити час на прогулянці тощо. Друзі розповідають один одному про те, де вони були і що бачили, діляться своїми планами або уподобаннями, дають оцінки якостям та вчинкам інших. Таким чином, у дитини шести років переважає вища форма комунікативної діяльності – позаситуаційно-особистісне спілкування. Яскрава характеристика спілкування однолітків полягає в його надзвичайно емоційній насиченості [51].

М. Заброцький довів, що спілкування старших дошкільників з дорослими і однолітками, у більшості випадків, складає лише частину від інших потреб дітей. Тому розвиток мотивів спілкування відбувається в тісному зв'язку з іншими потребами дитини, до яких автор відніс потребу в нових враженнях, активній діяльності, визнанні та підтримці оточуючих. На цій основі він виділив три основні категорії мотивів спілкування – пізнавальні, ділові та особистісні [28].

Велике значення спілкуванню дитини з дорослим надавала Н. Гавриш. Вона вважала, що діалог дорослого з дитиною є провідним засобом педагогічної роботи, а формою активності – творчість. Тільки за таких умов у дитини буде формуватися мовленнєво-комунікативна компетентність. Також треба в процесі мовленнєвого розвитку дошкільників поєднувати і підтримувати мовлення дитини з її пізнавальним розвитком у різних видах діяльності – тобто застосувати інтегрований підхід у процесі формування мовленнєво-комунікативної компетентності. Автор нагадує, що мислення, мовлення і діяльність у дошкільників щільно пов'язані. Вони пізнають навколишню дійсність через органи чуття – торкаються, відчувають смак, запах, бачать і чують те, що знаходиться навколо них. На основі сприйнятої інформації у них формуються уявлення і складаються певні судження. На мислення дитини також впливає і мова. Отриманий нею чуттєвий, сенсорний досвід сполучається зі словом, яке потім залишається символом предмета, ознакою, дією, поняттям. Також, Н. Гавриш попереджає, що активність дітей дошкільного віку треба стимулювати. До одного із основних засобів стимулювання активності дошкільнят вона віднесла інтерактивне навчання, оскільки воно постійно безпосередньо чи опосередковано заохочує дітей до активної взаємодії з дорослими, однолітками на діяльнісному і мовленнєвому рівні [18].

На думку О. Кононко, для того, щоб на етапі дошкільного дитинства закласти основи комунікативної компетентності, необхідно чітко визначити зміст цього поняття, усвідомити свою відповідальність за наявність або відсутність у дитини зазначеної властивості, дібрати адекватні методи її виховання в умовах закладу дошкільної освіти [32].

А. Богущ, Т. Боровик, Н. Гавриш, М. Листопад, С. Русова та інші науковці до особливостей формування комунікативної компетентності дошкільників віднесли ігрову діяльність, у ході якої виконуються такі важливі методичні завдання:

– створюється психологічна готовність дітей до спілкування;

– забезпечується природна необхідність багаторазового повторення мовленнєвого матеріалу;

– відбувається тренування у виборі потрібного мовленнєвого зразка, що є підготовкою до ситуативної спонтанності спілкування [13; 14; 17; 39; 57].

Особливо цінними, на їх думку, є творчі ігри, оскільки вони формують лексичні та граматичні вміння, розширюють словник дошкільника, його зв'язне мовлення.

Т. Дуткевич також підкреслювала важливість гри у формуванні мовленнєво-комунікативної компетентності, оскільки у грі розвиваються комунікативні здібності та мовленнєві уміння дитини; відбувається становлення основ її культури [25].

Н. Гавриш, А. Богуш, Р. Павлюк, О. Хролець розробили методiku формування комунікативних умінь засобом художньої літератури, картин тощо [18; 9; 10; 50; 64]. Низка авторів [21; 34; 40; 42; 43; 45] пропонує використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Отже, до особливостей комунікації дітей старшого дошкільного віку науковці відносять розумність спілкування: діти можуть слухати, не перебиваючи співрозмовника, підтримувати спілкування на довільну тему, оцінити прослухані розповіді тощо. Встановлено, що інтерес старших дошкільників до спілкування треба стимулювати, вибираючи з цією метою відповідні методи. Тема для спілкування не обов'язково може бути пов'язана з іграми та іграшками. Мотивами для спілкування виступають пізнавальні, ділові та особистісні. Науковцями розглянуті засоби формування комунікативної компетентності, серед яких виокремлені інформаційно-комунікаційні технології. Схарактеризуємо їх у наступному підрозділі.

1.3. ІКТ як засіб формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку

Зараз в освіті багато уваги приділяється інформаційним технологіям навчання. Ця увага обумовлена вимогами, які висуваються до молодих фахівців суспільством і роботодавцями. Базис для якісної підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців треба починати закладати з дошкільного віку. Тому в сучасних закладах дошкільної освіти в освітній процес широко впроваджуються інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

В енциклопедії освіти ІКТ трактуються як технології опрацювання інформації за допомогою комп'ютера та телекомунікаційних засобів [26].

У третій редакції Базового компонента дошкільної освіти зазначається, що дитина дошкільного віку повинна мати уявлення про інформаційно-комунікаційні технології як сучасні технічні засоби, що розширюють інформаційні обрії та допомагають орієнтуватись у світі в умовах високої технізації життя [3, с. 26].

На використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі ЗДО вказується у програмі розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі». В освітній лінії «Комп'ютерна грамота» обґрунтована необхідність ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з інформаційно-комунікаційними технологіями та їх значенням в житті суспільства, розглянуто відповідні вікові можливості старших дошкільників, визначено основні освітні завдання цієї роботи. Так, перед вихователями ставиться завдання за допомогою комп'ютера створювати передумови для розвитку мислення, «знакової функції» свідомості, пізнавальної мотивації, здатності розмірковувати, використовувати власний життєвий досвід. Вихователям треба формувати у вихованців вольові якості (самостійність, зібраність, цілеспрямованість, наполегливість тощо), заохочувати прояви креативності, творчих здібностей, виховувати уміння контролювати свій емоційний стан; залучати дітей до виконання комп'ютерних завдань разом з однолітками, вправляти в умінні домовлятися, радитися, приймати спільні рішення [87, с. 380-381], тобто формувати комунікативну компетентність.

Впровадженню ІКТ в освітній процес ЗДО присвячені праці Т. Даценко [21], Г. Кравченко [34], С. Ляшенко [40], І. Малай [42], О. Махоніної [43],

Г. Назаренко [45], Н. Піхтіної [53], О. Чекан [65] та ін.. Науковці підкреслюють, що завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій перед вихователями відкриваються можливості для широкого впровадження в освітню роботу методичних розробок, спрямованих на реалізацію інноваційних ідей освітнього процесу, зокрема формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Інформаційно-комунікативні технології дозволяють наситити дитину значною кількістю готових певних знань, розвинути інтелектуальні, творчі здібності, сформувати вміння самостійно здобувати нові знання та обмінюватися ними з друзями, однолітками, дорослими.

О. Чекан, досліджуючи застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя ЗДО, підкреслила переваги використання ІКТ в освітньому процесі [65]:

- інформація, яка подається на екран комп'ютера в ігровій формі, викликає у дошкільників жвавий інтерес;
- подана наукова інформація доступна дітям старшого дошкільного віку;
- інформація у вигляді мультиплікації надовго привертає увагу дошкільників;
- вирішення проблемних завдань, поданих з екрана комп'ютера, підвищує пізнавальну активність вихованців;
- ІКТ дозволяють вирішити індивідуалізацію навчання;
- формують елементарні навички рефлексії.

Г. Кравченко запропонувала використовувати інформаційно-комунікативні технології в освітньому процесі ЗДО в двох напрямках:

- для обміну інформацією;
- для створення чогось [34].

О. Махоніна в розроблених методичних рекомендаціях запропонувала розглядати ІКТ не лише як технології супроводу освітнього процесу, а й як технології створення професійно-орієнтованого комунікаційного простору, який є умовою успішного навчання. Крім того, вона визначила критерії відбору ІКТ, які можна використовувати в освітньому процесі ЗДО [43]:

- інформаційно-комунікаційні технології повинні бути розвивальними і навчальними за своєю природою, інші – виключаються;
- повинні сприяти співпраці та інтеграції (формувати уміння дошкільників діяти самостійно і в команді);
- створювати та підтримувати ситуацію гри, адже гра відіграє центральну роль у процесі засвоєння нових знань, умінь і навичок; ігрові ІКТ можуть слугувати альтернативними моделями життєвих ситуацій;
- пропагувати правила поведінки, прийняті у суспільстві, виключати сцени насильства;
- використання ІКТ повинно бути дозованим в часі і змісті.

Для формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку доцільно використовувати мультфільми, які люблять дивитися дошкільники і які виконують неабияку виховну, пізнавальну й розвивальну функцію. І. Малай виокремила принципи дії механізму формування в дітей соціальних установок і цінностей під впливом мультиплікаційних фільмів, зокрема [42]:

- інформованості (діти більше дізнаються про навколишнє довкілля, у них формуються уявлення про добро і зло, еталони хорошої і поганої поведінки);
- ідентифікація (вихованці засвоюють соціальні установки і цінності шляхом зіставлення себе з персонажем мультфільму);
- імітації (дошкільники копіюють поведінку, наслідують героїв мультфільмів).

Критерії добору мультфільмів для використання їх як засобу формування комунікативної компетентності О. Чекан визначила такі:

- емоційність і мовленнєва насиченість сюжету;
- структура тексту мультфільму повинна відповідати можливостям дітей (доступний для сприймання й розуміння, враховувати життєвий досвід і пережиті події);
- гострота сюжету; наявність яскравих, оригінальних, захопливих подій, індивідуальність зображення героїв;

- зв'язок мультфільму з реальними життєвими ситуаціями дітей, їх відносинами з навколишнім середовищем;

- мультфільм повинен пробуджувати бажання в дошкільників наслідувати позитивного персонажа [65].

Використання мультфільмів у роботі з дітьми старшого дошкільного віку сприяє [65]:

- організованому й усвідомленому сприйманню інформації;
- формуванню вмінь спостерігати, класифікувати, обирати, аналізувати й резюмувати отриману інформацію;
- усному висловлюванню думок щодо побаченого.

Це можливо завдяки тому, що:

- мультфільми для сучасного дошкільника звичайні й улюблені, зустріч з ними радує їх;

- застосування мультфільмів у процесі формування комунікативної компетентності в дітей сприяє розкриттю творчих професійних здібностей вихователя;

- мультфільми дозволяють вихователю розширити варіативність ситуації у межах відпрацьованої лексико-граматичної теми, кожен раз вносять щось нове, що викликає зацікавленість у дитини, бажання висловлюватися. Тобто, дозволяє ефективно здійснювати комунікативну спрямованість процесу формування комунікативної компетентності.

О. Махоніна зауважила, що демонстрація всього мультфільму на занятті є громіздким і неефективним шляхом розвитку в дітей комунікативної компетентності, оскільки показ усього мультфільму приводить до того, що не фільм пристосовується до заняття з дошкільниками, а заняття «підганяється» до роботи над фільмом. Тому доцільно дітям показувати окремі епізоди із мультфільму з наступним його обговоренням [41].

Звичайно, дошкільникам показують мультфільми-казки. Р. Павлюк нагадує, що від вихователя залежить вибір казки і правильне трактування її сюжету. Вихователю треба ретельно продумувати ситуації заздалегідь, з метою

перетворення спілкування в комунікативну ситуацію [49]. Завдяки такому підходу до використання мультфільмів, у дошкільників не лише збагачується словниковий запас, а й виникає діалог з персонажем мультфільму, у них з'являється інтерес до спілкування з цим героєм.

О. Чекач запропонувала вихователям залучати дітей до діалогу з персонажем мультфільму за допомогою бесіди за змістом переглянутого сюжету. Сюжетами мультфільмів вона пропонує обирати стандартні ситуації, в які потрапляють діти у повсякденному житті, під час спілкування з друзями, рідними, іншими людьми. Такі мультфільми продемонструють дошкільникам соціальні норми, правила, гендерні ролі, моделі поведінки, моральні цінності, загальноприйняті у суспільстві. Таким чином, відтворюючи сюжети, дошкільники закріплюють способи дії в стандартних ситуаціях [65].

Вимоги до відеофрагментів та методику роботи з ними визначила І. Малай:

- відеофрагмент із мультфільму повинен мати виховну й естетичну цінність;
- в основі відеофрагмента, що призначений для формування комунікативної компетентності, повинна лежати комунікативна ситуація;
- відеофрагмент бажано брати із відомого дітям мультфільму (переглядати мультфільм рекомендовано під час вільної діяльності);
- сюжет відеофрагмента повинен відповідати віковим особливостям дітей [42].

У процесі розроблення методики роботи з відеофрагментом мультфільму Н. Пихтіна виокремила три етапи [53]:

- пропедевтичний;
- переглядовий;
- рефлексивний.

На кожному етапі старшим дошкільникам пропонують завдання, розв'язання яких сприяє формуванню комунікативної компетентності.

На першому пропедевтичному (підготовчому) етапі дітей вводять у сюжетну лінію. Перед переглядом мультфільму, з дошкільниками проводять

коротку бесіду відповідно змісту відеофрагмента і лексичну роботу (ознайомлюють з незнайомими словами).

Працюючи з сюжетним матеріалом, вихователю треба пам'ятати про психологічні принципи-установки, які допоможуть перетворити відчуття в цілеспрямоване сприймання, процес добору фактів, їх сортування та оцінювання. Тому перед переглядом мультфільму вихователю необхідно ясно і точно сформулювати мету перегляду, виокремити уривок мультфільму тривалістю до 15 хв., підготувати матеріал для проведення бесіди, яка проводиться за змістом переглянутого відеофрагмента протягом 5 хв. Наступним етапом роботи над мультфільмом є виконання декількох видів мовленнєвої роботи за сюжетом: діти закріплюють і активізують словник, складають синонімічний ряд, речення за запропонованими словами тощо (до 5 хв.).

На наступному занятті доцільно провести роботу з мікросюжетом відеофрагменту, за допомогою стоп-кадра або відеоряду. При цьому діти можуть виконувати таку роботу:

- відповідати на запитання;
- озвучувати мікросюжети;
- коментувати;
- вибірково описувати дії і ситуації;
- організовувати спілкування з персонажем мультфільму;
- пригадувати пісеньки, загадки;
- визначати особистісно значущі та смішні ситуації тощо.

Під час заключного, рефлексивного, етапу активізують мовлення дошкільнят, максимально включаючи їх у обговорення сюжету.

З цією метою дітям пропонують поставити вихователю запитання за змістом сюжету, пофантазувати щодо подальшого розвитку сюжету з теми «а що було б, якби...», «якби я був..., то...» тощо [53]. Позитивний ефект дає порівняння двох-трьох екранізацій одного літературного твору, які зняті в різні періоди.

Н. Пихтіна [53] для формування комунікативної компетентності пропонує низьку прийомів, які доцільно використовувати після перегляду мультфільмів.

Наприклад, після перегляду мультфільму «Капітошка» вихователь може запропонувати дошкільникам розіграти пригоди головного героя: одна дитина виконує роль Капітошки, друга – Вовченя. Після інсценізації діти пояснюють як Капітошка перевиховав зле Вовченя. Старші дошкільники роблять висновок про значення усмішки, веселого настрою, добрих вчинків у встановленні міцних взаємовідносин між людьми. Сприяє формуванню комунікативної компетентності і такий прийом як складання власного мультфільму із запропонованих кадрів. Під час роботи над складанням мультфільму діти активно обговорюють сюжет, придумують персонажів, їх зовнішній вигляд, дії, тобто між дітьми відбувається комунікація.

Під час використання методичного прийому «Стоп-кадр» вихователь зупиняє відео у певний момент і пропонує вихованцям різні завдання, наприклад: описати пейзаж, інтер'єр, одяг, персонажів; передбачити подальші події в мультфільмі; оцінити вчинок персонажа чи подію. Дані завдання діти можуть виконувати у формі дискусії. Діти набувають умінь відстоювати власну точку зору на події, вчинки тощо.

Прийом «Пришвидшена зйомка» дозволяє дошкільнятам дослідити і описати процеси, що повільно здійснюються. Так вони стежать за ростом пшеничного колоска або випіканням хліба, спостерігають зміну пір року. Після перегляду організують бесіду між дітьми за змістом переглянутого [53].

Але слід обережно вибирати мультфільми для формування комунікативної компетентності, оскільки сучасні мультфільми мають низку недоліків, які можуть негативно вплинути на психіку дітей, застерігає О. Чекан. На її думку, сучасні мультфільми:

- сприяють неправильному формуванню інстинкту самозбереження, неусвідомлено підштовхують дитину до суїциду (персонажі мультфільмів можуть декілька разів вмирати і воскресати); надлишку агресії та насильства (головний персонаж – агресивний, задає шкоду оточуючим, а діти наслідують його дії);

- наділяють жінок чоловічими рисами характеру й навпаки. Це відображається в одязі, поведінці й учинках героїв;

– пропагують повну безкарність (погані вчинки персонажів не караються, внаслідок чого у дітей формується стереотип всюдозволеності);

– не мають чіткої межі між добром і злом (позитивні персонажі можуть вчинити погано заради досягнення своєї мети) [63].

Отже, мультфільми для формування комунікативної компетентності треба підбирати з урахування вікових особливостей, щоб старші дошкільники могли критично ставитися до побаченого. І. Малай пропонує для роботи зі старшими дошкільниками використовувати такі мультфільми: «Фіксики», «Щенячий патруль», «Робокар Поллі», «Пригоди Левчика та його друзів», «Балакуче курча», «Квітка, яка розмовляє», «Мандрівка у гори», «Не треба ображати друзів» та інші. Ці мультфільми яскраві, добрі, повчальні. Після їх перегляду діти відкривають для себе під час бесіди поняття дружби, взаємодопомоги, взаємовідносини з навколишнім світом [42].

У закладах дошкільної освіти вихователі дуже часто використовують для мовленнєвого розвитку дітей мультимедійні презентації – мультимедійний продукт, який містить низку зображень і даних, які супроводжуються звуком, відео, анімацією та іншими візуальними ефектами [26].

Для дітей старшого дошкільного віку мультимедійна презентація містить набір слайдів, на яких зображені графічні об'єкти, малюнки, які супроводжуються звуком, відео та анімацію.

Використання презентацій на заняттях робить його емоційно забарвленим, привабливим, викликає у дитини живий інтерес, бажання висловлюватися. Презентації значно підвищують результативність заняття, оскільки відіграють роль прекрасного наочного посібника і демонстраційного матеріалу.

О. Махоніна рекомендує використовувати мультимедійні презентації для розкриття певної теми. Переглядати їх бажано під час фронтальних та підгрупових занять, у процесі індивідуальної роботи. Презентація допомагає дітям краще зрозуміти новий навчальний матеріал, узагальнити отримані знання, активізувати пізнавальний інтерес до нової теми [42].

У мультимедійній презентації вказують мету, а також перелічують компоненти, з яких вона складається. Необхідно вказувати, на якому занятті (з ознайомлення з навколишнім світом, природою, з розвитку мовлення тощо) вона буде використовуватися.

Особливо високої результативності використання комп'ютерних презентацій можна досягнути на заняттях з розвитку мовлення, особливо у процесі формування комунікативної компетентності. Такі заняття створюють позитивний настрій у дітей, а перед вихователем відкривається можливість широкого вибору наочності, дидактичних, ігрових вправ у вигляді слайдів. Цей матеріал дозволяє закріпити у дошкільників навички словотворення, граматично правильного зв'язного мовлення, діалогічного та монологічного мовлення, тобто сприяє формуванню комунікативної компетентності [42].

Оскільки мультимедійна презентація подає інформацію в поєднанні динаміки, звуку та зображення, то вона надовго утримує увагу дитини. А одночасний вплив на слух і зір дозволяє досягти найбільшого ефекту в освітньому процесі дошкільнят.

Отже, призначення сучасної мультимедійної презентації – полегшити процес сприйняття та запам'ятовування нової інформації, поданою на яскравих слайдах. Крім того, презентація дозволяє вихователю самостійно скомпонувати навчальний матеріал з використанням особливостей певної вікової групи і теми так, щоб отримати максимальний розвивальний ефект від заняття, бесіди, спостереження тощо.

О. Чекан рекомендує представляти навчальний і розвивальний матеріал у вигляді системи яскравих опорних образів, розташованих в алгоритмічному порядку. На її думку, це дозволяє задіяти різні канали сприймання, що дозволяє закласти інформацію в асоціативному виді в пам'ять дитини. Крім того, подача матеріалу у вигляді мультимедійної презентації скорочує час навчання [65].

Переваги використання комп'ютерних презентацій в процесі мовленнєвого розвитку підкреслила О. Махоніна [43]. На її думку, презентації:

– здійснюють полісенсорне сприймання навчального матеріалу;

- дозволяють продемонструвати різні об'єкти за допомогою мультимедійного проєктора і проєкційного екрану в збільшеному вигляді для більш детального їх опису;

- об'єднують аудіо-, відео- й анімаційні ефекти в єдину презентацію, що компенсує обсяг інформації, яку діти отримують із літератури;

- активізують зорові функції, окомірні можливості дитини.

Але, для успішного використання презентації з метою формування комунікативної компетентності, як підкреслює О. Чекан, необхідно чітко визначити її структуру: продумати послідовність викладення матеріалу, підібрати матеріал для слайдів, анімаційні ефекти для них, ретельно визначити сутність того, що треба довести до дитини, яким чином організувати спілкування дітей [63].

У структуру презентації входять:

- тема презентації;

- основні пункти презентації;

- список джерел (до 5 основних);

- завершальна прозїрка (висновок, підсумок).

Матеріал на основних прозїрках треба викладати стисло, не нагромаджувати їх, не супроводжувати зайвою анімацією, щоб не відволікати увагу дітей. При подачі матеріалу на прозїрках необхідно ретельно продумати інструкції до виконання завдань. Вони повинні бути чіткими, лаконічними, однозначними, відповідати рівню набутих знань [65].

Для концентрації уваги дітей на навчальному матеріалі, треба враховувати колір прозїрок. О. Махоніна нагадує, що теплі кольори (червоний, оранжевий, жовтий) збуджують дитину, діють як подразники; холодні кольори (фіолетовий, синій, блакитний, синьо-зелений, зелений) діють заспокійливо, викликають сонливий стан; нейтральні кольори (світло-рожевий, жовто-зелений, коричневий) створюють робочу атмосферу. Поєднання двох кольорів на одній прозїрці стомлюють зір, причому можуть, навіть, викликати стрес (поєднання зеленого та

червоного кольорів). Найкраще поєднання кольорів шрифту і фону: білий на темно-синьому, чорний на білому, жовтий на синьому [43].

Під час створення презентації також треба пам'ятати, що підсвідомість легко вловлює чіткі, яскраві малюнки, які швидко змінюються, тому вони краще запам'ятовуються. А ось будь-який другорядний об'єкт, який рухається, знижує якість сприймання матеріалу, відволікає дитину, порушує динаміку уваги.

Створюючи презентацію, необхідно передбачити чи добре буде сприйматися інформація дітьми, чи зрозумілі будуть малюнки та ілюстрації, чи достатньо ілюструють вони дану тему, чи зможуть дошкільники запам'ятати навчальний матеріал і використати його на практиці під час спілкування з оточуючими людьми [43].

Мультимедійна презентація повинна відповідати триєдиній дидактичній меті заняття:

– освітній меті: формувати вміння встановлювати контакт з дорослими та однолітками, привертати увагу до себе, вправляти в умінні вести діалог, розв'язувати конфлікти у прийнятний спосіб;

– розвивальній меті: розвивати вміння дітей диференційовано використовувати різноманітні засоби спілкування (словесні, мімічні, пантомімічні) з урахуванням конкретної ситуації;

– виховній меті: заохочувати та схвалювати ініціативу щодо мовленнєвого спілкування [53].

О. Махоніна рекомендує систематично використовувати комп'ютерні презентації з метою формування комунікативної компетентності дошкільників, поєднуючи їх з традиційними методами навчання та педагогічними інноваціями. Це дозволить значно підвищити ефективність навчання дітей з різнорівневої підготовкою. Вона нагадує, що мультимедійні навчальні засоби дозволяють організувати одночасне навчання дітей різними здібностями і можливостями [43].

Інформаційно комунікативні технології можна використовувати на різних етапах заняття. О. Чекан пропонує використовувати їх [65]:

– для організації заняття та оголошення теми;

- для мотивації навчальної діяльності;
- в якості інформаційно-навчального посібника;
- для супроводу пояснення вихователя;
- для закріплення матеріалу;
- для перевірки наявних знань.

Однак необхідно пам'ятати про гігієнічні норми і рекомендації роботи за комп'ютером:

- максимальна одноразова тривалість роботи на комп'ютері для дітей старшого дошкільного віку – 15 хв;
- заняття бажано проводити у першій половині дня. Заняття з використанням комп'ютера у другій половині дня слід проводити в інтервалі від 15 до 16 год 30 хв, після денного сну і полуденку;
- максимальна тривалість роботи на комп'ютері протягом тижня допустима 1-2 рази для даного вікового періоду: вівторок, середа;
- для зняття зорового стомлення доцільно проводити спеціальні вправи для очей. Зорову гімнастику треба проводити двічі протягом одного заняття з використанням комп'ютера (усередині роботи і після її завершення) [65].

Отже, інформаційно-комунікативні технології можна використовувати як засіб формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Спілкування дітей організують за змістом переглянутого відеофрагмента, діалогом з його персонажем (розігрування сценки), змістом комп'ютерної презентації тощо.

Висновки до 1 розділу

Аналіз літературних джерел дозволив з'ясувати сутність комунікативної компетентності. Встановлено, що комунікативна компетентність – це структурне поняття, складниками якого є знання, уміння, навички, соціально-психологічні стереотипи, а також цінності, мотиви, установки тощо. Вченими доведено, що комунікативна компетентність слугує ключем до успішної діяльності і благополуччя майбутнього життя дитини.

З'ясовано, що для формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку їм потрібно мати комунікативні знання (знання про спілкування, його різновиди, методи і прийоми його організації), комунікативні уміння (здатність практично використовувати набуті знання та сформовані навички спілкування) і комунікативні здібності (здібності для організації швидкої й успішної комунікативної взаємодії).

Встановлено, що комунікативна компетентність у дошкільників формується під час мовленнєвого спілкування, в основі якого лежать культура мовлення, її виразність і мовленнєвий етикет. Для формування комунікативних умінь, дітей навчають ставити запитання, давати чіткі відповіді на поставлені їй запитання, уважно слухати, виявляти ініціативу в підтриманні діалогу зі співрозмовником, критично оцінювати висловлювання однолітків, аргументувати свої думки тощо.

З'ясовано, що в процесі формування комунікативної компетентності необхідно враховувати вікові особливості та особливості комунікації дітей старшого дошкільного віку. А саме: здатність дитини спостерігати за грою однолітків та емоційно включатися до неї, допомагати іншим дітям, просити їх про допомогу, дякувати за надану послугу. Особливостями комунікації старших дошкільників є надзвичайно яскрава емоційна забарвленість спілкування, нестандартність і нерегламентованість поведінки, домінування ініціативних ідей, мотивація до спілкування.

Виявлено роль і значення інформаційно-комунікативних технологій в процесі формування комунікативної компетентності в дітей старшого

дошкільного віку. Встановлено, що ІКТ насичують дитину значною кількістю конкретних знань, розвивають їх інтелектуальні, творчі здібності, формують уміння самостійно здобувати нові знання та обмінюватися ними з однолітками та дорослими.

З'ясовано, що в процесі формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку вагомую роль відіграють мультфільми та мультимедійні презентації. У процесі використання мультфільмів доцільно застосовувати такі методи та методичні прийоми як інсценізація фрагменту із переглянутого мультфільму, стоп-кадр з подальшим прогнозуванням подій, створення власного мультфільму, пришвидшена зйомка та інші.

Обґрунтовано вимоги до відбору мультфільмів, оскільки сучасні мультфільми мають низку недоліків, які можуть негативно вплинути на психіку дітей. Мультфільми повинні бути емоційними, з мовленнєвою насиченістю сюжету, яскравими, оригінальними, захопливими подіями, зміст мультфільму повинен бути зрозумілим дітям, враховувати життєвий досвід і пережиті події, пробуджувати бажання наслідувати позитивних персонажів тощо. Для формування комунікаційної компетентності в дітей старшого дошкільного віку методистами рекомендовано такі мультфільми як «Фіксики», «Щенячий патруль», «Робокар Поллі», «Пригоди Левчика та його друзів», «Балакуче курча», «Квітка, яка розмовляє», «Мандрівка у гори», «Не треба ображати друзів» та інші.

Мультимедійні презентації дозволяють зробити заняття емоційно забарвленими, привабливими, викликають у дитини живий інтерес. Презентації слугують прекрасним наочним посібником і демонстраційним матеріалом, що значно підвищує результативність заняття. Їх завдання – полегшити процес сприйняття та запам'ятовування нової інформації, поданою на яскравих слайдах. Крім того презентації дозволяють педагогу самостійно скомпонувати навчальний матеріал з врахуванням особливостей вихованців так, щоб отримати максимальний ефект від заняття, бесіди, спостереження тощо.

Успіх використання мультимедійних презентацій у процесі формування комунікативної компетентності залежить від дотримання вимог щодо їх

створення, дотримання педагогічних умов їх використання: урахування наявних рівнів сформованості комунікативної компетентності в старших дошкільників; відбору емоційного, яскравого ілюстративного матеріалу для мультимедійних презентацій тощо.

Мультимедійні презентації повинні відповідати третиній дидактичній меті заняття, які визначені програмами виховання дітей дошкільного віку в освітній лінії «Мовлення дитини».

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку

Для дослідження педагогічних умов використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку був проведений педагогічний експеримент на базі Сумського дошкільного навчального закладу (центра розвитку дитини) № 28 «Ювілейний» Сумської міської ради в групах дітей старшого дошкільного віку.

Дослідження проводилося у три послідовні та взаємопов'язані етапи: констатувального, формувального, контрольного. Метою констатувального етапу експериментального дослідження було з'ясування початкового рівня сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Метою формувального етапу було розроблення системи роботи з підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності засобами ІКТ. Метою контрольного етапу було з'ясування ефективності використання ІКТ як засобу формування комунікативної компетентності в старших дошкільників, тобто треба було порівняти початкові рівні сформованості комунікативної компетентності з рівнями, отриманими на контрольному етапі дослідження.

Завданнями констатувального етапу ми визначили: проаналізувати чинні програми стосовно формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку, плани навчально-виховної роботи вихователів закладів дошкільної освіти, провести анкетування вихователів, розробити критерії та показники рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку, підібрати діагностичний матеріал і провести діагностування старших дошкільників, проаналізувати отримані результати.

Аналіз стану означеної проблеми в практиці роботи ЗДО вважаємо за доцільне розпочати з аналізу Базового компоненту дошкільної освіти та чинних програм навчання та виховання дітей дошкільного віку щодо формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти (освітній напрям «Мовлення дитини») в дитини сформована комунікативна компетентність, якщо вона здатна спілкуватися з однолітками і дорослими у різних формах конструктивної взаємодії, здатна підтримувати партнерські стосунки, заявляти про свої наміри і бажання, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію. Дитина повинна виявляти інтерес до активного спілкування з іншими людьми у різних ситуаціях при безпосередньому контакті та в спілкуванні в інтернеті, не конфліктує з ними, враховує інтерес інших, діє разом, злагоджено. Дитина знає і володіє етикетними комунікативними формулами, різними формами мовленнєвих висловлювань відповідно до ситуацій, має уявлення про способи, переваги і недоліки цифрової комунікації [1, с. 20].

У програмі «Українське дошкілля» поставлені завдання вчити дітей володінню різними формами мовленнєвого етикету (прохання: *«Якщо тобі не важко допомогти ...»*, *«Чи не змогли б ви мені ...»*, *«Зробіть мені таку ласку ...»*; вітання: *«Вітаю»*, *«Доброго здоров'я»*; знайомства: *«Я б хотів(ла) з тобою познайомитися»*, *«Чи можу я дізнатися твоє ім'я?»*; компліменту: *«У тебе сьогодні гарна сукня (гарний вигляд)»*), вправляти у дотриманні правил культури мовленнєвого спілкування: не втручатися в розмову дорослих, вислуховувати співрозмовника, не допускати зневажливого тону і грубих інтонацій; під час розмови не опускати голову, дивитися на співрозмовника, дотримуючись правильної пози, міміки, не робити зайвих рухів, жестів. Показниками компетентності дитини виступають володіння різними формами мовленнєвого етикету, дотримання культури мовленнєвого спілкування, вміння ввічливо звертатися до незнайомих і малознайомих людей, контролювати своє мовлення щодо вживання слів-паразитів, діалектів, вульгарних слів [8, с. 233–234].

У освітній програмі для дітей від 2 до 7 років «Дитина» основна увага також приділяється вмінню дітей відповідати на різні види запитань, звертатися із запитаннями; в розмові із співрозмовником чітко, точно, зрозуміло для інших виражати свої думки, прохання, наміри, бажання у ввічливій формі; користуватися різноманітними способами спілкування залежно від життєвої ситуації [23].

Програмою розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» для дітей старшого дошкільного віку визначені такі вміння комунікативної компетентності: вміє слухати і розуміє досить складні звернення, прохання, доручення; вміє охарактеризувати те, про що говорили люди; знає та використовує формули мовленнєвого етикету спілкування, знає вимоги до культури мовлення; будує свої висловлювання з урахуванням можливих реакцій партнера по спілкуванню; свідомо використовує мовленнєві засоби під час спілкуванню. Освітньою лінією «Комп'ютерна грамотність» одним із виховних завдань поставлено долучення дітей до виконання комп'ютерних завдань разом з однолітками, вправляти в умінні домовлятися, радитися, приймати спільні рішення [67].

Отже, в чинних програмах чітко визначено завдання з формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку; кожна з них має свої акценти щодо формування комунікативної компетентності дітей. Водночас в програмах не достатньо уваги приділено використанню ІКТ з метою формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз перспективних та календарних планів навчально-виховної роботи вихователів переконує, що формуванню комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку приділяється належна увага. Роботу над формуванням комунікативної компетентності вихователі планують на заняттях з розвитку мовлення, ознайомлення з навколишнім, проведення тижня толерантності тощо.

Частіше за інші методи вихователі використовують організацію діалогів за сюжетними картинками, проблемними ситуаціями, інсценізацію художніх творів, іноді організують бесіди за змістом переглянутого мультфільму, презентації.

Використання ІКТ як засобу формування комунікативної компетентності більше п'яти разів запланована в 25 % планів, 3 рази – міститься в 40 % планах, один раз – в 35 % планів. Частіше за інші вихователі використовують інтерактивні вправи «Акваріум», «Про що говорить лялька» тощо.

Аналізуючи календарні плани, ми прагнули з'ясувати наскільки вирішуються завдання з формування комунікативної компетентності на заняттях і в повсякденному житті. Аналіз показав, що серед завдань з формування комунікативної компетентності передбачені такі завдання: навчати дітей відповідати на різні види запитань, звертатися із запитаннями; в розмові із співрозмовником чітко, точно, зрозуміло для інших виражати свої думки, прохання, наміри, бажання у ввічливій формі, опанувати культурою мовленнєвого етикету. Ці завдання заплановані майже на всіх заняттях з розвитку мовлення, частково з читання. Завдання «надавати допомогу дітям у формуванні навичок позитивного спілкування» було виявлено в календарних планах з розвитку мовлення та з читання (наприклад, на занятті з теми «Бесіда з другом» поставлена мета: «Сприяти формуванню вміння підтримувати розмову. Дати поняття про суперечку як спосіб відстоювання своєї точки зору, з дотриманням правил культурного спілкування»). Виховання мовленнєвого етикету заплановано більш всього на заняттях із розвитку мовлення, читання, образотворчої діяльності».

Також для формування комунікативної компетентності старших дошкільників заплановано коментування поведінки літературних персонажів у різних ситуаціях; проведення словесних дидактичних ігор («Чи ввічливий ти?», «Як вчинити?», «Навпаки»); бесіди на теми: «У країні ввічливості, «Криві дзеркала» тощо). Отже, аналіз планів засвідчив, що в них недостатньо передбачено використання ІКТ у процесі формування комунікативної компетентності.

Наступним етапом дослідження було анкетування вихователів Сумського дошкільного навчального закладу (центру розвитку дитини) № 28 «Ювілейний» з метою з'ясування, яким чином організована робота з формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку і чи використовують

вихователі для цього інформаційно-комунікативні технології. Запропонована анкета подана у додатку А.

Аналіз відповідей вихователів на питання, що стосувалося розуміння ними висловлювання «комунікативна компетентність» свідчить, що правильно його потрактувало 80 % вихователів, зокрема, під даним висловом вони розуміють здатність встановлювати і підтримувати контакти з однолітками і дорослими, використовуючи правила культурного етикету спілкування; 20% вихователів дали не повне його тлумачення, зокрема зазначили, що комунікативна компетентність – це вміння вступати у спілкуватися з оточуючими людьми.

Із відповідей на наступне запитання ми дізналися про методи і прийоми, які найкраще сприяють формуванню комунікативної компетентності. На думку 50 % вихователів – це бесіди з вихованцями про культуру мовленнєвого етикету під час спілкування, інтерактивні методи – 20 %, обговорення проблемних ситуацій – 20 %, бесіди за змістом переглянутого мультфільму – 10 %. Відповіді вихователів свідчать, що більшість з них використовують різні методи роботи з формування комунікативної компетентності в вихованців.

На запитання «Які засоби Ви використовуєте для формування комунікативної компетентності в дітей?» отримали такі відповіді: 40 % вихователів використовують дидактичні ігри, 40 % – сюжетні картинки, 10 % – ІКТ, 10 % – інсценізацію художніх творів. Дані відповідей свідчать про те, що для формування комунікативної компетентності вихователі недостатньо використовують інформаційно-комунікативні технології.

На запитання «Як Ви вважаєте чи доцільно використовувати ІКТ як засіб формування комунікативної компетентності в дітей?» 80 % вихователів дало позитивну відповідь, погляди 20 % педагогів не співпадають з більшістю вихователів, вважають, що комп'ютери наносять шкоду здоров'ю дітей, тому комунікативну компетентність треба формувати у процесі розвитку діалогічного мовлення, організацією спілкування під час образотворчої, самостійної діяльності. Отже, більшість вихователів готові використовувати ІКТ як засіб формування комунікативної компетентності у вихованців.

Із відповідей на наступне запитання «На яких заняттях Ви використовуєте ІКТ, яким чином?» ми дізналися, що 20 % вихователів використовують ІКТ на заняттях з розвитку мовлення, показують дітям слайди і пропонують озвучити їх з другом, 40 % – обговорюють зміст переглянутого фрагменту мультфільму; 40 % – обговорюють сюжетні картинки морального спрямування (формують у дітей культуру спілкування).

Із відповіді на запитання «Як часто Ви використовуєте ІКТ для формування комунікативної компетентності?» ми дізналися, що 20 % вихователів використовують ІКТ 3 рази на тиждень, тобто на кожному занятті, 40 % – 2 рази на тиждень, 40 % вихователів – 1 раз на тиждень. Отже, більшість вихователів використовують ІКТ з метою формування комунікативної компетентності два рази на тиждень.

На запитання «Які труднощі у Вас виникають під час проведення занять з формування комунікативної компетентності засобами ІКТ?» 75 % вихователів відзначили, що відсутня достатня наявність дидактичного матеріалу для формування комунікативної компетентності; 25 % – мають недостатньо методичних рекомендацій щодо впровадження ІКТ в дану тематику. Отже, при використанні ІКТ для формування комунікативної компетентності виникають певні труднощі у вихователів, пов'язані з недостатньою розробленістю дидактичного матеріалу даної тематики.

На основі відповідей вихователів робимо висновок, що педагоги приділяють значну увагу для формування комунікативної компетентності у вихованців. З цією метою вони проводять бесіди про мовленнєвий етикет культурного спілкування, залучають вихованців до спілкування за допомогою сюжетних картинок, проблемних ситуацій морального спрямування, обговорення переглянутих мультфільмів тощо. Але ІКТ для формування комунікативної компетентності у вихованців педагоги використовують епізодично, причиною є недостатня розробленість дидактичного матеріалу для формування комунікаційної компетентності засобами ІКТ.

Наступним кроком констатувального етапу дослідження було виявлення рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку Сумського дошкільного навчального закладу (центру розвитку дитини) № 28 «Ювілейний». Було задіяно дві групи по 25 дітей. Одну групу взяли як експериментальну (ЕГ), другу – як контрольну (КГ).

Для реалізації констатувального етапу дослідження необхідно було визначити критерії оцінювання рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей експериментальної та контрольної груп та їх показники; перевірити вміння дітей спілкуватися з дорослими та однолітками; виявити здатність дітей ЕГ та КГ до ефективної взаємодії в групі з однолітками.

За критерії нами були взяті емоційно-оцінний, когнітивний, комунікативно-інтерактивний. Для кожного критерію були визначені показники, які відображають ступінь сформованості комунікативної компетентності та підібрані методики для їх визначення. Критерії та їх показники подані у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії, показники та методики визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності

№ з/п	Компонент/ критерій	Показники	Методи діагностики
1.	Емоційно-оцінний	<ul style="list-style-type: none"> • наявність позитивних емоцій під час взаємодії з оточуючими; • уміння адекватно оцінювати емоції комунікантів; • уміння оцінювати й контролювати свої емоції та настроїв; • уміння виявляти емоційну спрямованість на однолітків; • володіння різними способами вираження емоцій (мімікою, пантоміміка, жестика). 	<p>Бесіда з дітьми за сюжетними картинками.</p> <p>Спостереження за дітьми під час сюжетно-рольової гри «Сім'я».</p> <p>Методика О. В. Дибіна «Відображення емоцій».</p>

Продовження таблиці 2.1.

№ з/п	Компонент/ критерій	Показники	Методи діагностики
2.	Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> • знання про засоби спілкування, про емоційний стан співрозмовника; • розуміння дошкільником специфіки ситуації спілкування; • знання правил етикету під час спілкування; • наявність збалансованого запасу слів із різних освітніх напрямів; • знання ознак, якостей, властивостей предметів, явищ, подій; • знання прислів'їв, приказок, утішок, загадок, скоромовок. 	<p>Бесіда за сюжетними картинками.</p> <p>Дидактична гра «Почни спілкування».</p> <p>Бесіда «Що ти знаєш про правила етикету під час спілкування?».</p> <p>Дидактична гра «Я почну, а ти продовж».</p> <p>Дидактична вправа «Продовж речення».</p>
3.	Комунікативно-інтерактивний	<ul style="list-style-type: none"> • уміння висловлюватися зв'язно, логічно, грамотно; • уміння комунікативно взаємодіяти з однолітками з урахуванням емоційного стану; • уміння доцільно поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації; • уміння користуватися нормами української мови; • уміння робити елементарні узагальнення, висновки, висловлювати зв'язні самостійні оцінні судження. 	<p>Дидактична вправа «Розмова з другом».</p> <p>Методика «Рукавички» (Г. А. Цукерман).</p> <p>Театралізація казки «Рукавички».</p> <p>Бесіда «Моя улюблена іграшка».</p>

На основі вищезазначених критеріїв і показників було визначено три рівні сформованості комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку: високий, середній, низький, які представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Рівні сформованості комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Рівні сформованості комунікативної компетентності	Показники
Високий	дитина демонструє позитивні емоції під час взаємодії з оточуючими, контролює свої емоції та настрої під час спілкування з ними, володіє різними способами вираження емоцій (мімікою, пантомімікою, жестику), чітко розуміє специфіку ситуації спілкування; має уявлення про засоби спілкування та емоційний стан співрозмовника; знає норми української мови і використовує їх під час комунікації; має збалансований запас слів із різних освітніх напрямів; знає і називає ознаки, якості, властивості предметів, явищ, подій; знає та розповідає прислів'я, приказки, скоромовки; уміє вести діалог з однолітками і дорослими та отримувати потрібну інформацію, висловлюється зв'язно, логічно, грамотно; уміє комунікативно взаємодіяти з однолітками та дорослими; уміє поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації; демонструє вміння висловлювати зв'язні самостійні оцінні судження, робити елементарні узагальнення, висновки.

Продовження таблиці 2.2.

Рівні сформованості комунікативної компетентності	Показники
Середній	дитина не завжди демонструє позитивні емоції під час взаємодії з оточуючими, не завжди контролює свої емоції та настрої, недостатньо володіє різними способами вираження емоцій (мімікою, пантомімікою, жестику), іноді виникають конфліктні ситуації з однолітками, дорослими; іноколи не розуміє специфіку ситуації спілкування, емоційний стан оточуючих людей; знає деякі норми української мови під час комунікації, але не завжди ними користується; має обмежений запас слів із різних освітніх напрямів; частково знає і називає ознаки, якості, властивості предметів, явищ, подій; знання прислів'їв, приказок, скоромовок обмежені; дитина не завжди вміє організувати діалог з однолітками і дорослими з метою отримання потрібної інформації, висловлювання бувають незв'язні, нелогічні, побудовані неграмотно; дитині не завжди вдається конгруентне використання вербальних і невербальних засобів комунікації; уміння висловлювати зв'язні самостійні оцінні судження, робити елементарні узагальнення, висновки сформовані частково.
Низький	дитина часто демонструє негативні емоції під час взаємодії з оточуючими, не може контролювати свої емоції та настрої, не володіє різними способами вираження емоцій (мімікою, пантомімікою, жестику), не розуміє специфіку ситуації спілкування; іноколи розуміє емоційний стан оточуючих людей; знання норм української мови у процесі комунікації

	фрагментарні; у дитини обмежений запас слів із різних освітніх
--	--

Продовження таблиці 2.2.

Рівні сформованості комунікативної компетентності	Показники
	напрямів; знає і називає деякі ознаки, якості, властивості предметів, явищ, подій; знання прислів'їв, приказок, скоромовок, форм звертання до дорослих і дітей дуже обмежені; дитина не вміє організувати діалог з однолітками і дорослими з метою отримання потрібної інформації, не може висловитися зв'язно, логічно, грамотно; під час комунікації з однолітками та дорослими часто виникають конфлікти, суперечки; дитина не може доцільно поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації; не вміє висловити зв'язні самостійні оцінні судження, зробити елементарні узагальнення, висновки.

Діагностичний матеріал для проведення дослідження подано в додатках Б, В, Д.

Проаналізуємо результати діагностування старших дошкільників за емоційно-оцінним критерієм.

З метою виявлення позитивних емоційних переживань під час взаємодії з оточуючими, уміння адекватно оцінювати їх емоції ми провели бесіду з дітьми за сюжетними картинками. Було встановлено, що 20 % дошкільників ЕГ та 24 % КГ правильно оцінили ситуацію спілкування дітей на картинці, самостійно оцінили емоції персонажів картинки, пояснили їх емоційний стан. Ці діти контролюють свої емоції і настрій у грі, звертають увагу на настрій інших дітей, що підтвердили спостереження за ними під час ігрової діяльності: діти не конфліктують при

розподілі ролей, здатні приховати свої негативні емоції, якщо роль їм не подобається. У грі виявляють доброзичливе ставлення до однолітків, виявляють бажання допомогти друзям краще виконати взяту роль. Проведена методика О. Дибіна «Відображення емоцій» показала, що ці діти добре володіють різними способами вираження емоцій: можуть мімікою показати своє незадоволення, жестами виразити свою радість. Отже, у 20 % дітей ЕГ та 24 % дошкільників КГ рівень сформованості комунікативної компетентності знаходиться на високому рівні за даним критерієм.

56 % дошкільнят ЕГ та 60 % дітей із КГ дали правильну відповідь на поставлене запитання, але самі не завжди під час гри звертають увагу на настрій інших дітей, не завжди контролюють свої емоції та настрої під час спілкування з іншими дітьми, що підтверджено спостереженням за ними під час ігрової діяльності. Дошкільники не змогли адекватно оцінити своє спілкування з іншими дітьми: на їх думку, вони завжди дружелюбно спілкуються з однолітками, але під час розподілу ролей нами були помічені прояви негативних емоцій по відношенню до оточуючих однолітків. Визначаючи емоційний стан персонажів картинок діти зробили помилки, але виправили їх самостійно. Досліджуючи уміння дітей володіти різними способами вираження емоцій, ми виявили, що ці діти можуть зобразити мімікою лише незадоволення, а жестами – радість. Отже, 56 % дітей із ЕГ та 60 % – із КГ продемонстрували середній рівень сформованості за даним критерієм.

Решта дітей (24 % – ЕГ, 16 % – КГ) не змогли оцінити ситуацію спілкування дітей на картинці, плутались у визначенні емоційного стану персонажів, зображених на картинках, не могли пояснити свою відповідь. Ці діти не здатні контролювати свої емоції та настрої під час спілкування у грі, часто виникають конфлікти з іншими дітьми, в основному при розподілі ролей. Якщо роль їм не сподобалась, вони не приймають участь у грі. Ці дошкільники не виявили умінь виражати свої емоції мімікою, жестами рук. Таким чином, низький рівень сформованості комунікативної компетентності за емоційно-оцінним

критерієм показало 24 % дошкільників із експериментальної та 16 % – із контрольної груп.

Сформованість комунікативної компетентності за емоційно-оцінним критерієм знаходиться переважно на середньому рівні: 56 % ЕГ та 60 % КГ.

Наступна серія завдань була спрямована на виявлення знань дітей про засоби спілкування, про емоційний стан співрозмовника, на розуміння ситуації спілкування, знань правил етикету у спілкуванні, на виявлення наявності збалансованого запасу слів із різних освітніх напрямів, знань прислів'їв, приказок, загадок тощо.

Було виявлено, що 28 % дошкільників із ЕГ та 32 % із КГ показали знання засобів спілкування, правильно визначивши емоції персонажів картинок і їх нездатність зрозуміти один одного через негативне спілкування; діти правильно назвали спілкування дівчаток на іншій картинці: доброзичливе, пояснили, що вони задоволені спілкуванням, тому що на їх обличчі – посмішка. Діти вважають, що під час спілкування варто звертати увагу на емоційний стан співрозмовника, тому що якщо поганий настрій вплине на спілкування, співрозмовники не знайдуть спільної мови. Щоб позбавитися поганого настрою треба думати про добре, уявляти собі радісні події. А для того, щоб зробити життя радісним – треба робити добрі справи, відноситися до інших доброзичливо. Діти виявили розуміння специфіки спілкування: запропонували як почати діалог з хлопчиком, у якого поганий настрій, передбачили спілкування хлопчиків, які знайшли їжака, та дівчинки у магазині. Виказали своє міркування, про що можуть розмовляти члени родини за сніданком. Діти добре ознайомлені з правилами етикету у спілкуванні, знають як звертатися до знайомих і малознайомих людей, як привітатися, прощатися, вибачатися, дякувати тощо. У дітей наявний запас знань із тем «Дерева», «Пори року», «Тварини», «Посуд» та інших тем освітніх напрямів. Дошкільники добре ознайомлені з ознаками, якістьми, властивостями предметів, явищ, подій, добре знають прислів'я, приказки, загадки. Перелічені знання продемонструвало від 24 % до 32 % дітей ЕГ та від 28 % до 36 % дошкільників із КГ.

52 % дітей ЕГ та 56 % дошкільників КГ показали середній рівень знань засобів спілкування, правильно визначивши емоції персонажів картинок, але вони не пояснили, чому саме таку дали відповідь. Ці діти вважають, що під час спілкування іноді треба звертати увагу на емоційний стан співрозмовника (коли співрозмовник знаходиться у дуже поганому настрої, тоді з ним неможливо спілкуватися). Щоб позбавитися поганого настрою треба уявляти собі щось радісне, приємне. Діти фрагментарно виявили розуміння специфіки спілкування: не змогли запропонувати початок спілкування з хлопчиком, у якого поганий настрій, передбачили спілкування хлопчиків, які знайшли їжака, дівчинки у магазині. Діти ознайомлені з деякими правилами етикету у спілкуванні, знають 3-4 формули культурного мовлення: як звернутися до знайомих людей з привітанням, як попроситися, вибачитися, подякувати тощо. У дітей наявний фрагментарний запас знань із тем «Дерева», «Пори року», «Тварини», «Посуд» та інших тем освітніх напрямів. Дошкільники частково ознайомлені з ознаками, якостями, властивостями предметів, явищ, подій, знають деякі приказки, загадки. Перелічені знання продемонструвало від 48 % до 56 % дітей ЕГ та від 52 % до 60 % дошкільників із КГ.

Решта дітей (20 % – ЕГ, 12 % – КГ) показали знання, які відповідають низькому рівню сформованості комунікативної компетентності за когнітивним критерієм. Майже усі діагностичні методики діти цього рівня виконали зі значною допомогою дорослого, за допомогою допоміжних запитань.

Сформованість комунікативної компетентності за когнітивним критерієм знаходиться також на середньому рівні: 52 % ЕГ та 56 % КГ.

Для виявлення рівнів сформованості за комунікативно-інтегративним критерієм були проведені наступні методики:

– Дидактична вправа «Розмова з другом» допомогла виявити уміння дітей висловлюватися зв'язно, логічно, грамотно, 24 % дітей ЕГ та КГ справились з завданням на високому рівні. Діти продемонстрували уміння починати, підтримувати та закінчувати спілкування. Під час спілкування вони дотримувалися правил етикету спілкування. Висловлювання їх були зв'язними,

логічними, речення побудовані грамотно. У своєму мовленні використовували прикметники, порівняння. Спілкування організовано на різні теми: обговорення улюбленої іграшки, переглянутого мультфільму, домашніх подій, запрошення на день народження тощо.

52 % дітей ЕГ та 60 % – КГ виконали завдання на середньому рівні. Їм не завжди вдавалося підтримати спілкування, у побудові речень спостерігалися помилки, прикметники вживали іноді, порівняння не вживали зовсім. Висловлювання не завжди були зв'язними, логічними. Тематика розмови була обмеженою: який мультфільм переглянули, в яку гру грали.

24 % дітей ЕГ та 16 % дошкільників із КГ з завданням справились на низькому рівні. Вони не змогли розпочати спілкування без допомоги дорослого, підтримати його, закінчити. Тему спілкування також запропонував експериментатор. Висловлювання дошкільнят були не зв'язними, не простежувалась логічність. Речення побудовані безграмотно, словниковий запас – обмежений.

– Методика «Рукавички» виявила уміння дітей комунікативно взаємодіяти з однолітками з урахуванням емоційного стану. 24 % дітей ЕГ та 28 % дошкільників КГ продемонстрували уміння працювати у парі з однолітком: вони домовилися про візерунок на рукавичці, обрали колір, радилися як краще розфарбувати рукавички. Спілкування їх було доброзичливим, вони ураховували емоційний стан один одного. 52 % дітей ЕГ та 58 % дошкільнят КГ виконали завдання на середньому рівні: вони не завжди враховували емоційний стан свого співрозмовника, кожен намагався виконати свій візерунок на рукавичці. Нарешті їм вдалося домовитися: врахували побажання обох виконавців. У візерунках спостерігались деякі відмінності. 24 % дошкільників із ЕГ та 14 % дітей КГ виконали завдання на низькому рівні: вони довго сперечалися стосовно візерунка на рукавичці, його кольору. Кожна дитина виконала свій візерунок. При виконанні завдання дошкільники не звертали уваги на емоційний стан напарника.

– Театралізація казки «Рукавичка» дозволила виявити уміння дітей доцільно поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації, користуватися нормами

української мови під час взаємодії з однолітками та дорослими. 24 % обох груп продемонстрували високий рівень вказаних умінь. Вони мімікою, жестами, висловлюваннями показували бажання персонажів казки потрапити у рукавичку. При розподілі ролей діти продемонстрували уміння домовлятися, уникати конфліктних ситуацій. Спілкувалися між собою та з дорослими українською мовою. 52 % дошкільнят ЕГ та 56 % дітей КГ продемонструвало середній рівень умінь поєднувати вербальні та невербальні засоби спілкування: діти не завжди виражали мімікою прохання персонажа казки, лише висловами, під час спілкування спостерігались русизми. 24 % дітей ЕГ та 20 % дошкільників КГ показали низький рівень умінь поєднувати вербальні і невербальні засоби спілкування. Вони монотонно висловлювали заучені фрази, не підкріплюючи їх рухами або мімікою. Окремі речення звучали російською мовою.

– Розмова про улюблену іграшку виявила уміння дошкільників робити елементарні узагальнення, висновки, висловлювати зв'язні самостійні оцінні судження. Із завданням самостійно впоралось 24 % дітей ЕГ та КГ. Вони назвали свою улюблену іграшку, пояснили за що вони її люблять; розповіли, що нову іграшку неможливо так само сильно полюбити, якщо вже є улюблена іграшка, але вони можуть заради друга подарувати її, якщо будуть впевнені, що з іграшкою будуть обережно поводитися та так само сильно любити. 56 % дошкільнят ЕГ та 60 % вихованців із КГ виконали завдання на середньому рівні. Вони за підказкою дорослого змогли висловити зв'язні самостійні судження, пояснити чому вони зможуть подарувати свою улюблену іграшку другу. 20 % дошкільників із ЕГ та 16 % – із КГ показали низькі уміння робити узагальнення та висновки. На запитання бесіди вони відповідали зі значною допомогою дорослого.

Отже, рівень сформованості комунікативної компетентності у дітей за комунікативно-інтерактивним критерієм знаходиться переважно на середньому рівні: 56 % в ЕГ та 60 % – в КГ. Високий рівень продемонструвало 24 % вихованців ЕГ та КГ, на низькому рівні перебуває 20 дітей ЕГ та 16 % дошкільників із КГ.

Кількісні результати рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей ЕГ та КГ на констатувальному етапі подано у таблицях 2.3., 2.4. та діаграмах 2.1, 2.2, 2.3.

Таблиця 2.3.

Рівні сформованості комунікативної компетентності в дітей ЕГ на констатувальному етапі

ЕГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
емоційно-оцінний	5	20	14	56	6	24
когнітивний	7	28	13	52	5	20
комунікативно- інтерактивний	6	24	13	52	6	24

Як бачимо, у дітей експериментальної групи найкраще сформований когнітивний критерій, на низькому рівні він виявлений у 20 % дошкільників, найгірше сформовані емоційно-оцінний та комунікативно-інтерактивний – у 24 % дітей виявлений низький рівень сформованості комунікативної компетентності за даними критеріями. Дітям важко було підтримати спілкування, враховувати емоційний стан співрозмовника, використовувати під час спілкування вербальні й невербальні засоби.

Таблиця 2.4.

Рівні сформованості комунікативної компетентності в дітей КГ на констатувальному етапі

КГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%

емоційно-оцінний	6	24	15	60	4	16
когнітивний	8	32	14	56	3	12
комунікативно-інтерактивний	6	24	15	60	4	16

Як бачимо у дітей контрольної групи ситуація майже така як і в експериментальній групі: найгірше сформовані емоційно-оцінний та комунікативно-інтерактивний (16 % дітей перебуває на низькому рівні), найкраще – когнітивний (12 % дітей перебуває на низькому рівні).

Дані таблиць 2.3., 2.4. та діаграми на рисунках 2.1, 2.2, 2.3 свідчать про те, що за всіма критеріями сформованість комунікативної компетентності в дітей експериментальної та контрольної груп знаходиться переважно на середньому рівні: від 52 % до 56 % – у дошкільників ЕГ та від 56 % до 60 % – у вихованців контрольної групи.

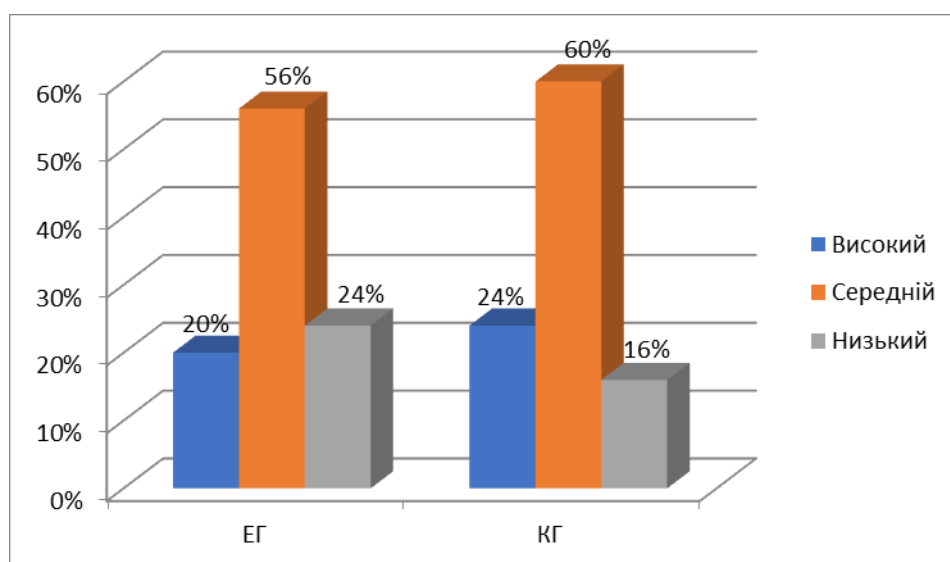

Рис. 2.1. Порівняння рівнів сформованості комунікативної компетентності в ЕГ та КГ за емоційно-оцінним критерієм на констатувальному етапі дослідження

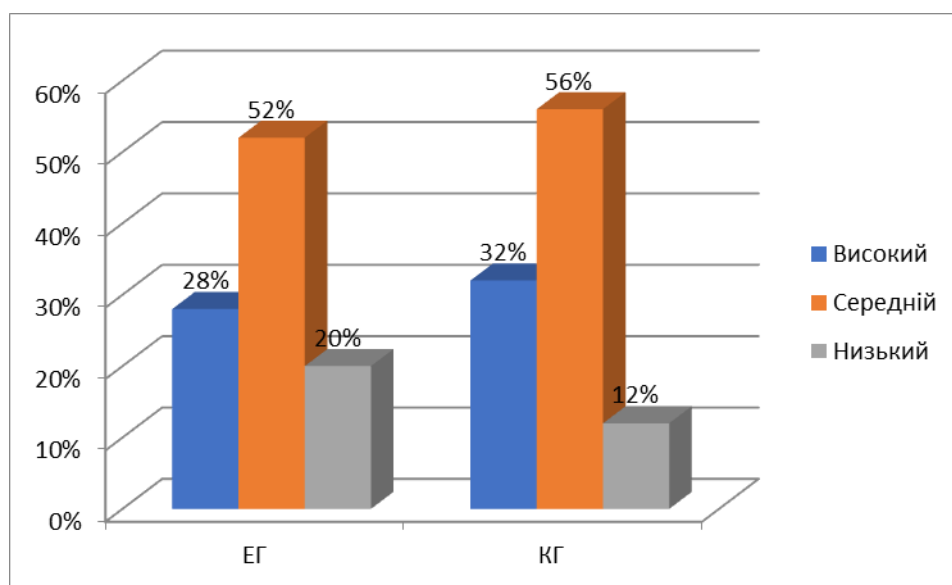

Рис. 2.2. Порівняння рівнів сформованості комунікативної компетентності в ЕГ та КГ за когнітивним критерієм на констатувальному етапі дослідження

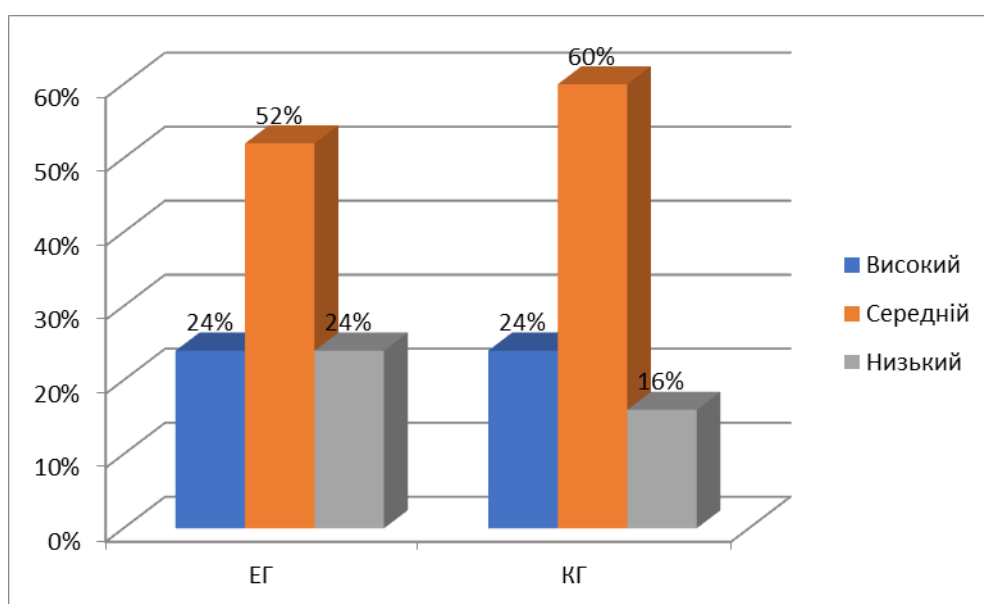

Рис. 2.3. Порівняння рівнів сформованості комунікативної компетентності в ЕГ та КГ за комунікативно-інтерактивним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Отримані результати засвідчують недостатній рівень сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку, не систематичне використання інформаційно-комунікативних технологій у даному процесі вихователями груп. Це потребує проведення формувального етапу

дослідження з вихованцями експериментальної групи з підвищення у них рівнів сформованості комунікативної компетентності засобами ІКТ.

2.2. Система роботи з реалізації педагогічних умов використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку

Після проведення констатувального етапу експерименту та виявлення рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку, ми розробили систему роботи з реалізації педагогічних умов використання ІКТ у процесі підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності дітей експериментальної групи.

Розробляючи систему роботи, ми дотримувалися наступних педагогічних вимог: ураховували наявні рівні сформованості комунікативної компетентності в дітей експериментальної групи; здійснювали інтеграцію ІКТ з різними видами дитячої діяльності (ігровою, проектною та дослідно-пошуковою тощо); залучали дітей до виконання проєктів із використанням ІКТ (створення презентацій, мультфільмів); дотримувалися принципів доступності, систематичності, послідовності.

Фрагмент перспективного плану роботи з дітьми експериментальної групи поданий у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Фрагмент перспективного плану роботи з формування комунікативної компетентності в дітей ЕГ з використанням ІКТ

<i>Робота з формування КК</i>	<i>Мета</i>	<i>Місце і час проведення</i>
Заняття-презентація «Будинок. Меблі»	Розширювати уявлення дітей про людське житло, його облаштування; Збагачувати словниковий запас дітей; формувати у дітей уміння складати розповідь, формувати уміння робити	Групова кімната 1 половина дня

Продовження таблиці 2.5.

<i>Робота з формування КК</i>	<i>Мета</i>	<i>Місце і час проведення</i>
Самостійна художня діяльність, Малювання малюнків «Світлофор»	елементарні узагальнення, висновки, висловлювати зв'язні самостійні оцінні судження; розвивати мислення, пам'ять, увагу, уяву; виховувати бережне ставлення до меблів. Формування позитивних емоцій під час взаємодії з оточуючими, збільшення словникового запасу дітей. Формування правил етикету під час спілкування.	2 половина дня
Заняття-презентація «Посуд» Самостійна художня діяльність. Створення мультфільму	Уточнити з дітьми назви посуду; вміти називати і розрізняти кухонний, столовий та чайний посуд; вміти називати частини посуду і зовнішні ознаки, якості, властивості; утворювати іменники родового відмінку із зменшувально-пестливими суфіксами, прикметники від іменників; узгоджувати числівники з іменниками; складати речення з прийменниками; активізувати словник по даній темі. Виховувати бережне ставлення до посуду, охайність, працелюбність. Розвивати пам'ять, логічне мислення. Формування умінь виражати емоції різними способами (вербальними, невербальними),	Групова кімната. 1 половина дня Групова кімната 2 половина дня

Продовження таблиці 2.5.

Робота з формування КК	Мета	Місце і час проведення
«Світлофор», його перегляд	контролювати свої емоції, комунікативно взаємодіяти з однолітками	
Уроки тітоньки Сови «Уроки гарного поводження» https://www.youtube.com/watch?v=X-SBpymoRCg	Ознайомити дітей із засобами спілкування, Формувати вміння адекватно оцінювати емоції комунікантів, їх емоційний стан; формувати вміння користуватися нормами української мови, вміння виявляти емоційну спрямованість на однолітків; розвивати пам'ять. виховувати культуру мовлення, доброзичливе ставлення до однолітків; розвивати пам'ять, логічне мислення. Збагачувати словниковий запас дітей.	Групова кімната 1 половина дня
Бесіда за презентацією «Хлопчик та дівчинка»	Формування вміння виражати емоції різними способами (вербальними, невербальними), висловлюватися зв'язно, логічно, грамотно.	Групова кімната 2 половина дня
Заняття «Добре роби – добре й буде»	Формувати в дітей вміння узгоджувати особисті інтереси з колективними, вміння оцінювати й контролювати свої емоції та настрої, розуміння дошкільником специфіки ситуації спілкування. Учити	Групова кімната 1 половина дня

Продовження таблиці 2.5.

Робота з формування КК	Мета	Місце і час проведення
<p>Самостійна художня діяльність. Малювання і розмальовування персонажів для мультфільму «Овечка Белла» (овечки, зайця, лисички, ведмедя, оленя, котика, вовка)</p>	<p>аналізувати життєві ситуації, передбачати наслідки вчинків, сприяти усвідомленню цінності дружби. Розвивати емоційно-вольову сферу, емпатію. Виховувати чуйність, доброту Формувати уміння комунікативно взаємодіяти з однолітками, уміння поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації. Формувати культуру мовлення (звертання, прохання про допомогу, пропозиція допомоги), уміння комунікативно взаємодіяти з однолітками, дорослими.</p>	<p>Групова кімната 2 половина дня</p>
<p>Заняття «Сніговий дідусь із крижаним серцем»</p>	<p>Навчати дітей зв'язно, логічно, грамотно і послідовно переказувати близько до тексту знайомий твір за презентацією; висловлювати свої міркування, почуття, використовуючи різні типи речень. Заохочувати дітей до вживання у мовленні фразеологічних зворотів («кам'яні очі», «крижане серце»), нові слова («став», «достеменний»).</p>	<p>Групова кімната 1 половина дня</p>

Продовження таблиці 2.5.

<i>Робота з формування КК</i>	<i>Мета</i>	<i>Місце і час проведення</i>
Складання сюжету мультфільму «Овечка Белла», його створення та перегляд	<p>Стимулювати використання різних засобів виразності: вербальних (образні вирази, порівняння), невербальних (інтонація, міміка, жести).</p> <p>Виховувати небайдужість, доброзичливість, бажання допомагати іншим.</p> <p>Формувати вміння комунікативно взаємодіяти з однолітками, вміння поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації, враховувати емоційний стан і погляди інших у процесі спілкування.</p>	Групова кімната 2 половина дня
<p>Заняття «Подорож у країну краси і добра»</p> <p>Самостійна художня діяльність. Малювання їжачків, листочків для мультфільму «Справжні друзі їжачки»</p>	<p>Учити культури спілкування (вітатися, прощатися, просити, відмовляти); створювати такі умови й відповідні ситуації, щоб кожна дитина змогла проявити своє вміння спілкуватися;</p> <p>Виховувати тактовність, вміння прислухатися до порад старших, робити висновки. Розвивати пам'ять, увагу.</p> <p>Закріплювати культуру мовлення (звертання, прохання про допомогу, пропозиція допомоги)</p>	<p>Групова кімната 1 половина дня</p> <p>Групова кімната 2 половина дня</p>

Продовження таблиці 2.5.

<i>Робота з формування КК</i>	<i>Мета</i>	<i>Місце і час проведення</i>
<p>Заняття «Спортивні ігри»</p> <p>Складання сюжету мультфільму, його створення та перегляд</p>	<p>Розширити знання дітей про спортивні ігри. Збагатити словниковий запас дітей.</p> <p>Формувати етикет культури спілкування (почати спілкування, підтримати його, закінчити). Розвивати діалогічне мовлення, пам'ять, уяву.</p> <p>Виховувати позитивну спрямованість на однолітка.</p> <p>Формувати вміння адекватно оцінювати емоції комунікантів, виявляти емоційну спрямованість на однолітків., комунікативно взаємодіяти з однолітками; вміння поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації, враховувати емоційний стан і погляди інших у процесі спілкування.</p>	<p>Групова кімната 1 половина дня</p> <p>Групова кімната 2 половина дня</p>
<p>Заняття «Моя сім'я»</p>	<p>Закріпити знання дітей про сім'ю як про людей, які живуть разом, та піклуються одне про одного; формувати уявлення про потреби сім'ї; збагачувати знання дітей про родинні стосунки, обов'язки; розвивати мовлення, мислення; виховувати почуття любові, чуйності й поваги до рідних.</p> <p>Формувати розуміння дошкільником специфіки</p>	<p>Групова кімната 1 половина дня</p>

	ситуації спілкування, уміння	
--	------------------------------	--

Продовження таблиці 2.5.

<i>Робота з формування КК</i>	<i>Мета</i>	<i>Місце і час проведення</i>
<p>Перегляд мультфільму «Рукавичка».</p> <p>Складання сценарію до його театралізації.</p>	<p>оцінювати й контролювати свої емоції та настрої, враховувати емоційний стан інших.</p> <p>Формувати позитивні емоції під час взаємодії з однолітками, дорослими; уміння виявляти емоційну спрямованість на однолітків; розуміння специфіки ситуації спілкування; уміння комунікативно взаємодіяти з однолітками з урахуванням емоційного стану.</p> <p>Розвивати логічне мислення, уяву, пам'ять. Виховувати доброзичливе ставлення до однолітків.</p>	<p>Групова кімната</p> <p>2 половина дня</p>
<p>Заняття «Дім»</p>	<p>Ознайомити дітей з професією будівельника, з пристроями для будівництва, з частинами будинку.</p> <p>Збагачувати словниковий запас; формувати уміння висловлюватися зв'язно, логічно, грамотно.</p> <p>Виховувати повагу до професії будівника.</p> <p>Розвивати: уяву, мислення, пам'ять.</p>	<p>Групова кімната</p> <p>1 половина дня</p>
<p>Постанова казки «Рукавичка»</p>	<p>Формувати уміння висловлюватися зрозуміло, грамотно, розуміти специфіку спілкування; уміння доцільно поєднувати вербальні і</p>	<p>Групова кімната</p> <p>2 половина дня</p>

	невербальні засоби комунікації.	
--	---------------------------------	--

Продовження таблиці 2.5.

<i>Робота з формування КК</i>	<i>Мета</i>	<i>Місце і час проведення</i>
	Розвивати пам'ять, логічне мислення, зв'язне мовлення. Виховувати любов до української мови, дружні відносини з однолітками.	

У систему роботи ми включили перегляд мультфільмів, презентацій, організацію спілкування в процесі розробки сценарію для театралізації переглянутих мультфільмів, на ознайомлення дітей з засобами комунікації (вербальної, невербальної), на розуміння дошкільниками емоційного стану співрозмовника і врахування його під час спілкування. Дітям сподобалося зображати різні емоційні стани перед друзями, які були зображені на слайдах презентації. В подальшому ця гра допомогла їм у встановленні контактів з однолітками та дорослими. Заняття проводилися систематично, матеріал ускладнювали поступово. У роботі з дітьми враховували набутий ними рівень сформованості комунікативних умінь, більше уваги приділяли дітям, у яких низький рівень сформованості даних умінь. Спочатку їм пропонували скласти прості діалоги: розіграти сценку «У магазині», «Моя улюблена спортивна гра» (картинка подана на слайді), потім завдання ускладнювали: поступово залучали їх до складання сценаріїв для постанови вистав, складання сюжетів мультфільмів. При організації спілкування об'єднували дітей з низьким рівнем сформованості комунікативних умінь з високим, але не надовго, щоб у дітей з високим рівнем не зник інтерес до спілкування. Щоб зацікавити вихованців, активізувати їх пізнавальну діяльність, ми підбирали цікавий і яскравий матеріал, який відповідав віковим можливостям дошкільників, рівню сформованості комунікативних умінь.

Для формування комунікативної компетентності важливе значення має словниковий запас дитини, вміння його активізувати, вміння грамотно побудувати речення з використанням прикметників, порівнянь тощо. Тому ми спочатку провели заняття, які активізували словниковий запас дітей, дали знання

з різних освітніх напрямів. Так, на занятті з теми «Будинок. Меблі» (додаток Е) дошкільнята розширили уявлення про людське житло, його облаштування. Їх словниковий запас збагатився новими словами, висловами, вони навчилися грамотно складати розповіді, формувати уміння робити елементарні узагальнення, висновки, висловлювати зв'язні самостійні оцінні судження. Заняття проведено у формі дидактичної гри «Новосілля хлопчика Іванка». Перед переглядом слайдів, ми поставили вихованцям запитання, на які їм треба було відповісти після перегляду першої частини презентації. Дошкільникам було запропоновано розглянути ілюстрації і дати відповіді на такі запитання:

– Які кімнати зображені на ілюстраціях?

– Для чого вони слугують? Що в них роблять? За якою ознакою ти це визначив?

– Які меблі є в цих кімнатах?

– Опишіть їх (якого вони кольору, розміру).

Після перегляду другої частини презентації дітям було запропоновано допомогти Іванку обрати правильні меблі для кухні, ванної кімнати, спальні, вітальні, розставити їх у кімнатах. Дати відповідь на запитання «Для чого вони потрібні?», скласти діалог «Моя кімната».

На наступному занятті з теми «Посуд» (додаток Ж) діти активізували словник з даної теми, навчились називати і розрізняти кухонний, столовий та чайний посуд, з'ясували зовнішні ознаки, якості, властивості посуду; навчились складати речення з іменниками родового відмінку із зменшувально-пестливими суфіксами, утворювати прикметники від іменників, узгоджувати числівники з іменниками, складати речення з прийменниками.

Наступним кроком нашої роботи було ознайомлення вихованців з етикетом спілкування. З цією метою ми використали мультфільм «Уроки тітоньки Сови. Уроки гарного поведження», «Подорож в країну краси і добра». Після перегляду мультфільму «Уроки тітоньки Сови. Уроки гарного спілкування» діти ознайомилися з засобами спілкування, дізналися, що спілкуватися можливо не лише словами, а й жестами, пантомімою, мімікою. Вихованцям сподобалось

визначати і зображати емоційний стан персонажів мультфільму. Домовичок Неслуха допоміг дітям засвоїти види привітань «Привіт!», «Вітаю», «Доброго здоров'я», вибачення «Вибачте мене, будь ласка». Після перегляду мультфільму була проведена бесіда за запитаннями:

– Що трапилося з героями мультфільму: хлопчиком Тимом, дівчинкою Ірискою та песиком Тяпою?

– Яким був Карабас? Який у нього був настрій?

– Яким чином діти помирилися зі злим Карабасом?

– Як віддячив Карабас дітям за те, що вони його витягнули з води?

– Як ви вважаєте, чи могли вони виростити чарівне дерево, якщо б не помирилися?

– Який висновок зробив домовичок після перегляду мультфільму? Що він вирішив зробити для того, щоб помиритися зі своїм другом?

– Які слова треба вживати у мовленні, щоб не посваритися?

– А ви сваритесь, б'єтесь з друзями, іншими дітьми?

На занятті з теми «Добре роби – добре і буде» (додаток Л) ми формували у дошкільнят уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними, формували уміння оцінювати й контролювати свої емоції, настрої, пояснювали специфіку ситуації спілкування. Учили вихованців аналізувати життєві ситуації, передбачати наслідки своїх вчинків, цінувати дружбу. На занятті діти переглянули мультфільм «Не треба ображати друзів» (23 серія мультфільму «Мудрі казки тітоньки Сови»). Після перегляду мультфільму була проведена бесіда за наступними запитаннями:

– Як ви вважаєте, чому Вовчик відмовився допомогти своїм друзям побудувати спортивний майданчик?

– Чому він посмутнішав, коли побачив побудований майданчик з новим спортивним обладнанням?

– Про що думав Вовчик, коли крадькома пробирався до свого дому?

– Які були його відчуття, коли друзі відмовились відкрити двері?

– Чому все ж друзі врятували Вовчика?

- Як віддячив Вовчик друзям?
- Яке рішення прийняв домовичок Неслуха?
- Як ви вважаєте, чому можна розгубити друзів?

На занятті дошкільники розв'язали проблемну ситуацію, пов'язану з негативною поведінкою хлопчика, який під час спілкування ображав свого співрозмовника. Діти проаналізували ситуацію і зробили висновок, що злом не треба відповідати на зло, що під час спілкування треба дружелюбно ставитися до свого співрозмовника, берегти своїх друзів.

Під час проведення фізкультхвилинки ми показували дітям слайди з персонажами мультфільму «Веселі звірята», а вони повторювали їх дії, рухи, міміку, тобто вчилися керувати своїми емоціями.

Добрі і погані вчинки дошкільнята закріпили кольоротерапією: добрі вчинки розмальовували світлим кольором, погані – темним.

Сподобалось вихованцям і заняття «Сніговий дідусь із крижаним серцем» (додаток К), на якому вони переглянули відповідний мультфільм. За змістом переглянутого мультфільму були проведені гра «Так-ні», артикуляційна гімнастика, дидактична вправа «Я почну, а ти закінчи», виконане творче завдання «Відтвори події», проведена бесіда за запитаннями:

- Кого зробили діти із снігу? Чому їм це вдалося?
- Опишіть, який був дідусь.
- Завдяки чому він був як справжній?
- Яким чином хлопчики хотіли зробити дідуся добрим?
- Із чого діти зробили серце сніговому дідусю?
- Куди малята вклали дідусеві серце?
- Що трапилося із хлопчиком, який катався на ковзанах?
- Що трапилося потім?
- Якими словами закінчується оповідання?

Після бесіди дошкільники переказували текст, відтворювали по ролям діалог дідуся та хлопчика. Вміння розмірковувати, робити висновки ми формували у дітей за допомогою таких запитань за змістом мультфільму:

– Як ви гадаєте, чи може людина з крижаним серцем допомогти, зробити добру справу?

– Як ви вважаєте, які у вас серця?

– Чому ви вважаєте, що ваші гарячі, теплі, добрі?

Отже, на занятті діти навчилися зв'язно, логічно, грамотно і послідовно переказувати знайомий твір за допомогою слайдів презентації; висловлювати свої міркування з використанням різних типів речень; навчилися вживати у мовленні фразеологічні звороти («кам'яні очі», «крижане серце»), нові слова («став», «достеменний»); закріпили вербальні і невербальні засоби спілкування.

Закріпили старі і вивчили нові слова, вислови культури спілкування (вітання, прощання, прохання, відмовлення) на занятті «Подорож у країну краси і добра». Вихованці засвоїли нові форми мовленнєвого етикету: прохання («Якщо тобі не важко допомогти», «Чи не змогли б ви мені ...»), знайомства («Я б хотів(ла) з тобою познайомитися», «Чи можу я дізнатися твоє ім'я?»), компліменту («У тебе сьогодні гарний вигляд».)

На занятті з теми «Спортивні ігри» (додаток М) вихованці розширити знання про спортивні ігри, навчилися вступати в спілкування, підтримувати його та закінчувати під час організації діалогу «Моя улюблена спортивна гра». Під час спілкування вони зрозуміли важливість врахування емоційного стану співрозмовника, вміння контролювати свої емоції.

На занятті «Моя сім'я» діти закріпили знання про сім'ю як про людей, які живуть разом, піклуються одне про одного, збагатили знання про родинні стосунки, обов'язки. На занятті дітям було запропоновано організувати спілкування на тему «Моя сім'я», використовуючи слайд № 1. Обов'язково включити такі запитання: Скільки людей у твоїй сім'ї? Як їх звать? Де вони працюють, навчаються? Як ви проводите вихідні дні, відзначаєте свята?

За слайдом № 4 скласти розмову матері з сином по телефону. У розмову обов'язково включити добрі і ніжні слова.

Такі завдання сприяли закріпленню вмінь дітей вступати, підтримувати, закінчувати спілкування, формували уміння оцінювати й контролювати свої

емоції та настрої, враховувати емоційний стан інших; збагачували і активізували словниковий запас дошкільників.

Заняття «Дім» (додаток П) було проведено з метою збагачення словникового запасу слів дітей, його активізації. Вихованці ознайомилися з професією будівельника, з пристроями для будівництва, з частинами будинку. За першим слайдом дітям було запропоновано скласти діалог, в який ввійшли б такі запитання і відповіді на них:

– У якому будинку ти мешкаєш?

– Яка твоя домашня адреса?

– Які суспільні установи (магазин, дитячий садок, школа, аптека...) розташовані поблизу твого будинку?

Дітям дуже сподобалося складати сценарії для вистав за сюжетами улюблених мультфільмів, самостійно їх складати. У вільний від занять час, ми дивилися мультфільми, створеними за українськими народними казками. Після перегляду проводили бесіду за змістом казки. Під час обговорення в дошкільнят формувалася позитивна емоційна спрямованість на однолітків, вміння відстоювати свою позицію та враховувати емоційний стан співрозмовників. Казки, які сподобались дітям, були інсценізовані. Діти самостійно склали сюжет вистави. Складання сюжету сприяло формуванню вмінь спілкуватися в групі, чітко і грамотно висловлювати свої думки, формувалася логічність викладу; дошкільнята проявляли свою ініціативу, хвилювалися за кінцевий результат. Сама театралізація сприяла формуванню вмінь у вихованців встановлювати контакт зі співрозмовником, поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації. У них вдосконалювалися вміння чітко і ясно вимовляти слова, взаємодіяти один з одним дружнелюбно, розуміти специфіку спілкування.

На закріплення дошкільники відгадували загадки про будівельні механізми.

Протягом всього формувального етапу ми залучали дітей до створення власних мультфільмів. При їх створенні діти спочатку під час самостійної художньої діяльності малювали персонажів для мультфільму (малювали самі або розмальовували готові малюнки), потім складали його сценарій: придумували

слова для персонажів, послідовність їх появи на слайді, розкладали малюнки у визначеній послідовності, знімали відео на телефон і озвучували його. При створенні мультфільмів «Світлофор», «Справжні друзі їжачки», «Овечка Біла» ми з участю дітей склали вірші, текст до сюжету мультфільмів. Діти вивчили текст і розповідали його під час демонстрації мультфільму, тобто «оживляли» його. Створення мультфільмів найбільш сприяло формуванню комунікативної компетентності: мовлення вихованців стало більш зв'язним, логічно та послідовно вибудованим, активізувався їх словник; діти навчилися враховувати емоційний стан співрозмовника, засвоїли різні види спілкування, вони зрозуміли ситуацію спілкування.

За час проведення формувального етапу експерименту діти навчилися розуміти емоційний стан співрозмовника, поєднувати вербальні та невербальні засоби спілкування, встановлювати контакти з однолітками і дорослими, засвоїли етикет культурного спілкування; збагатили знання ознаками, властивостями, якостями предметів тощо.

По закінченні формувального етапу експерименту ми помітили, що у дітей експериментальної групи значно підвищився рівень комунікативної компетентності: вони із задоволенням вступали у контакт з однолітками і дорослими, їх мовлення збагатилося новими словами ввічливості, словниковий запас вихованців також поповнився. Під час спілкування діти враховували емоційний стан співрозмовника, намагалися чітко, зрозуміло і послідовно висловлювати свої думки. Покращилось у них уміння контролювати свої емоції, поведінку.

На формувальному етапі ми проводили роботу і з вихователями. Ми допомагали їм створювати презентації для проведення поточних занять в групах: «На подвір'ї у селі», «Іграшки», «Зимуючі птахи», «Я – українець», «Хлопчик та дівчинка».

Наступним етапом нашого педагогічного експерименту було проведення контрольного етапу.

2.3. Результати перевірки рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку

Для перевірки ефективності проведеної системи роботи з реалізації педагогічних умов використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку був проведений заключний етап формувального педагогічного експерименту. Критерії, показники, діагностичний матеріал були залишені з констатувального етапу дослідження.

Повторний аналіз перспективних і календарних планів навчально-виховної роботи вихователів показав, що вони внесли корективи у свої плани: збільшили кількість занять з розвитку мовлення, читання, ознайомлення з навколишнім, на яких використовуються інформаційно-комунікативні технології на 20 %.

Збільшилась на 40 % кількість вихователів, які запланували частіше за інші бесіди за змістом переглянутих мультфільмів, розв'язування проблемних ситуацій, інсценізацію художніх творів, створення презентацій. Збільшилась кількість вихователів, які запланували використання ІКТ як засіб формування комунікативної компетентності більше п'яти разів на тиждень на 20 %, 3 разів – на 30 %, одного разу – на 40 % планів.

Повторний аналіз календарних планів показав, що на 20 % збільшилась кількість завдань на формування комунікативної компетентності, які передбачають організацію спілкування за переглянутим мультфільмом, відтворення діалогу персонажів мультфільму з подальшим розвитком подій. Такі завдання заплановані майже на всіх заняттях з розвитку мовлення, читання. У планах частіше стали зустрічатися заняття, метою яких було надання допомоги дітям у формуванні навичок позитивного спілкування. Мета «Виховувати у дітей культуру мовлення» була поставлена майже на кожному занятті з розвитку мовлення, читання, образотворчої діяльності, самостійної діяльності вихованців.

Отже, повторний аналіз планів вихователів засвідчив, що на 20 % - 40 % педагоги стали частіше планувати використання інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі ЗДО.

Наступним етапом контрольного етапу дослідження було повторне анкетування вихователів з метою з'ясування змін, які відбулися у процесі формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Із відповідей вихователів ми дізналися, що на 40 % збільшилась кількість вихователів, які надають перевагу ІКТ в процесі формування комунікативної компетентності в дітей. На 20 % збільшилась кількість педагогів, які проводять з вихованцями бесіди після перегляду пізнавальних мультфільмів «Уроки тітоньки Сови», обговорюють поведінку персонажів мультфільмів, культуру їх мовлення. На 20 % збільшилась кількість вихователів, які частіше стали використовувати інтерактивні вправи «Я почну, а ти продовж...», «Закінчи речення ...», проблемні ситуації. Також, ми дізналися, що на 40 % збільшилась кількість педагогів, які ІКТ стали використовувати як засіб формування комунікативної компетентності у вихованців, на 20 % – театралізацію.

Отже, за час проведення формувального етапу дослідження відбулися позитивні зміни у поглядах вихователів щодо засобів формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку: на 40 % педагогів більше стали використовувати ІКТ у цьому процесі.

Наступним кроком контрольного етапу дослідження було з'ясування змін, які відбулися у рівнях сформованості комунікативної компетентності і дітей експериментальної та контрольної груп.

З метою виявлення змін, які відбулися в емоційних переживаннях дошкільників у процесі взаємодії з оточуючими, уміннях адекватно оцінювати їх емоції була повторно проведена бесіда з дітьми за сюжетними картинками. За результатами бесіди ми дізналися, що на 16 % збільшилась кількість дошкільників ЕГ та 8 % дітей КГ, які правильно оцінили ситуацію спілкування персонажів на картинці, самостійно визначили і назвали їх емоції, пояснили що відчувають персонажі картинок. У дітей підвищився самоконтроль своїх емоцій, настрою, поведінки у грі, вони помічають настрій оточуючих їх однолітків. Це підтверджено спостереженнями за дітьми під час ігрової діяльності: вони дружелюбно відносяться до інших дітей, уникають конфліктів, діляться

іграшками, підказують як краще виконати обрану роль, намагаються приховати свої негативні емоції, якщо вони виникають. Діти добре оволоділи різними засобами спілкування: можуть мімікою показати своє незадоволення, жестами виразити свою радість або подив. Отже, у 36 % дітей ЕГ та 32 % дошкільників КГ рівень сформованості комунікативної компетентності за емоційно-оцінним критерієм знаходиться на високому рівні. Позитивні зміни в емоційних переживаннях дітей у процесі спілкування з однолітками і дорослими, уміннях адекватно оцінювати емоції оточуючих відбулися в обох групах.

60 % дітей експериментальної та 56 % – контрольної груп виконали завдання на середньому рівні. Вони правильно оцінили емоційний стан персонажів картинок, але самі іноді не звертають увагу на настрій інших дітей, що приводить до конфлікту. Діти цього рівня не завжди адекватно оцінюють своє відношення до однолітків, вважають, що поводяться справедливо по відношенню до інших, толерантно. Але спостереження за дошкільниками показало, що вони не завжди можуть приховати свої негативні емоції до співрозмовника, можуть образити. Після таких емоційних зривів, вони, звичайно, просять вибачення. Конфліктні ситуації частіше виникають при розподілі ролей, можуть виникнути через неякісне виконання обраної ролі, через невивчений текст. Повторне діагностування виявило, що не всі діти опанували невербальні засоби спілкування. Мімікою та жестами дошкільнята можуть вже виразити не лише незадоволення та радість, а й сум, гнів. Отже, 60 % дітей із ЕГ та 56 % – КГ продемонстрували середній рівень сформованості комунікативної компетентності за даним критерієм. Позитивні зміни в емоційних переживаннях вихованців у процесі спілкування з іншими людьми, в уміннях адекватно оцінювати емоції оточуючих відбулися в обох групах.

Решта дітей (4 % –ЕГ, 12 % – КГ) не змогли самостійно виконати завдання, вони залишилися на низькому рівні. Емоційний стан персонажів картинок вони визначили зі значною допомогою експериментатора. Ці діти не контролюють свої емоції та настрій під час спілкування, в ігровій діяльності, часто стають причиною конфлікту, не звертають уваги на емоційний стан інших дітей. Діти цього рівня не

опанували вербальними засобами спілкування, вони лише добре показують мімікою своє незадоволення. Таким чином, повторне діагностування засвідчило низький рівень сформованості комунікативної компетентності за емоційно-оцінним критерієм у 4 % дітей із ЕГ та 12 % – із КГ. Кількість дітей з низьким рівнем зменшилась в обох групах.

Повторне діагностування засвідчило середній рівень сформованості комунікативної компетентності за емоційно-оцінним критерієм (60 % в ЕГ та 56 % – в КГ).

Повторне діагностування дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм було спрямовано на виявлення знань у дошкільників про засоби спілкування, про необхідність врахування емоційного стану співрозмовника, на розуміння ситуації спілкування, знань правил етикету у спілкуванні, на виявлення запасу слів із різних освітніх напрямів, знань прислів'їв, приказок, загадок тощо.

Повторне діагностування дошкільників показало, що високого рівня сформованості комунікативної компетентності за когнітивним критерієм досягло 40 % вихованців експериментальної та 36 % контрольної груп. Діти продемонстрували знання засобів спілкування, визначивши емоції персонажів картинок, пояснили чому при яскравому вираженні негативних емоцій в адресу співрозмовника неможливо його зрозуміти, про щось домовитися. Дошкільнята правильно оцінили рівень спілкування дівчаток на іншій картинці, визначивши його як доброзичливий. Змогли пояснити свою відповідь: «Дівчатка задоволені спілкуванням тому, що вони посміхаються». Діти розуміють необхідність врахування емоційного стану співрозмовника: його врахування полегшить розуміння між дітьми, дозволить домовитися про щось, отримати задоволення від спілкування. Для позбавлення поганого настрою, на думку дітей, треба переглянути цікавий мультфільм або зайнятися цікавою справою, наприклад, малюванням. А для того, щоб зробити життя радісним – треба займатися цікавою діяльністю, не конфліктувати з оточуючими, мати багато справжніх друзів. Діти цього рівня розуміють специфіку спілкування: знають з чого треба починати діалог з хлопчиком, у якого поганий настрій: треба привітатися з ним і

поцікавитися, що трапилось, чи не зможуть вони йому допомогти; передбачили спілкування хлопчиків, які знайшли їжака (настрій у хлопчиків гарний тому, що вони знайшли їжачка, по дорозі вони обговорювали у кого буде жити їжачок або куди його краще віднести, щоб він найшов свою домівку) та дівчинки у магазині (дівчинка привіталася з продавцем і поцікавилася скільки коштує тістечко). Виказали своє міркування, про що можуть розмовляти члени родини за сніданком, що спілкування у колі родини приносить усім задоволення, вони з радістю обговорюють події дня. Діти цього рівня добре ознайомлені з правилами етикету у спілкуванні, знають як звертатися до знайомих і малознайомих людей («Доброго здоров'я»; «Чи не змогли б ви мені ...»), як привітатися («Вітаю», «Доброго здоров'я», «Здрастуйте»), прощатися («До побачення», «До нової зустрічі!»), вибачатися («Вибач (вибачте), будь ласка»), дякувати («Дякую!») тощо. Діти засвідчили достатній запас знань із тем із різних освітніх напрямів. Вони добре ознайомлені з ознаками, якостями, властивостями предметів, явищ, подій, добре знають прислів'я, приказки, загадки («Без верби та калини – нема України», «Без рук, без ніг, а по землі ходить», «Босий хлопець сіно косить» та інші). Перелічені знання продемонструвало від 36 % до 44 % дітей ЕГ та від 32 % до 40 % дошкільників із КГ.

При повторному діагностуванні 60 % дітей ЕГ та 56 % дошкільників КГ продемонстрували середній рівень знань засобів спілкування: вони правильно визначили емоції персонажів картинок, при цьому були допущені помилки, але діти виправили їх самостійно; не всі діти змогли обґрунтувати свою відповідь. Ці діти недостатньо обізнані в необхідності враховувати емоційний стан співрозмовника, але вони знають, що коли співрозмовник знаходиться у поганому настрої, з ним краще не спілкуватися. Діти вважають, що для позбавлення поганого настрою треба зайнятися цікавою справою: грою з улюбленою іграшкою, переглядом мультфільмів. Діти цього рівня частково розуміють специфіку спілкування: вони не змогли запропонувати початок спілкування з хлопчиком, у якого поганий настрій, склали діалог хлопчиків, які знайшли їжака та дівчинки з продавцем. Діти показали знання 3-4 правил етикету у спілкуванні,

ознайомлені з деякими формулами культурного мовлення («Вітаю», «До побачення», «Вибачте», «дякую»). Діти продемонстрували фрагментарний запас знань із тем різних освітніх напрямів, часткові знання ознак, якостей, властивостей предметів, явищ, подій, ознайомлені з деякими приказками, загадками. Перелічені знання продемонструвало від 56 % до 64 % дітей ЕГ та від 52 % до 60 % дошкільників із КГ.

На низькому рівні сформованості комунікативної компетентності за когнітивним критерієм при повторному діагностуванні залишилося 8 % дітей контрольної групи. В експериментальній групі такі діти не виявлені. Діти цього рівня усі завдання виконали зі значною допомогою дорослого.

Повторне діагностування дошкільників показало, що сформованість комунікативної компетентності за когнітивним критерієм у них залишилася на середньому рівні: 60 % ЕГ та 56 % КГ. Позитивні зміни відбулися в обох групах.

Остання серія завдань була спрямована на виявлення змін у рівнях сформованості комунікативної компетентності в дітей ЕГ та КГ за комунікативно-інтегративним критерієм.

Повторне проведення методики «Розмова з другом» допомогло виявити зміни, які відбулися в уміннях дошкільників висловлюватися зв'язно, логічно, грамотно. Ці вміння продемонструвало 36 % дошкільнят із експериментальної групи, що на 12 % більше попереднього етапу, та 28 % – із КГ (на 4 % більше в порівнянні з констатувальним етапом). Діти продемонстрували уміння починати, підтримувати та закінчувати спілкування. Під час спілкування вони дотримувалися правил етикету спілкування: дивилися в очі співрозмовнику, тон був спокійний, спостерігалась позитивна емоційна спрямованість на співрозмовника. Висловлювання їх були зв'язними, логічними, речення побудовані грамотно, з використанням прикметників, дієслів, порівнянь. Теми спілкування обрані різні: від подій у садочку до обговорення улюбленого мультфільму, комп'ютерної гри або підготовки до дня народження. Наприклад, Олена Т. та Карина М. склали таку розмову

– *Привіт, Оленка!*

– Привіт, Каринка!

– Я хочу запросити тебе на день народження.

– А коли твоє день народження?

– У цю неділю. Ти зможеш прийти?

– Я прийду обов'язково. А що ти бажаєш отримати в подарунок?

– Мені дуже подобаються казки. Більшість з них має такий цікавий, захоплюючий сюжет. А головне те, що вони завжди добре закінчуються.

– Добре, я підберу тобі цікаві казки. Завтра ж сходжу до книжкового магазину. До зустрічі в неділю.

– До побачення.

60 % дітей ЕГ та КГ виконали завдання на середньому рівні. Тобто, 4 % дітей експериментальної групи підвищили свій рівень до з низького до середнього, а 4 % дошкільників контрольної групи підвищили свій рівень до високого, завдяки чому середній рівень КГ в цілому знизився на 4 %. Діти цього рівня довго обдумували, про що запитати у друга, тобто їм важче було підтримувати спілкування, у побудові речень спостерігалися помилки, прикметники вживали іноді, порівняння не вживали зовсім. Висловлювання не завжди були зв'язними, логічними, послідовними. Тематика розмови була обмеженою: який мультфільм переглянули, в яку гру грали. Наприклад, Микола Т. та Михайло Л. склали таку розмову:

– Привіт!

– Привіт!

– Що ти вчора робив?

– Дивився мультфільм.

– Цікавий?

– Не дуже. А ти що робив?

– Грався конструктором.

– А що ти побудував?

– Машину.

– Побудував?

- *Не вийшла.*
- *Нічого, вийде у другий раз.*
- *Піду додому, батьки чекають. Пока.*
- *Пока.*

Решта дошкільнят (4 % із ЕГ та 12 % із КГ) залишилися на низькому рівні. Вони не змогли самостійно організувати, підтримати та закінчити діалог. Висловлювання дошкільнят були не зв'язними, не простежувалась логічність. Речення побудовані безграмотно, словарний запас – обмежений.

Повторне проведення методики «Рукавички» дозволило виявити зміни в уміннях дітей комунікативно взаємодіяти з однолітками, урахувати їх емоційний стан. Було виявлено, що ці уміння покращились до високого рівня у дітей ЕГ на 16 %, у дошкільнят КГ – на 4 %. Діти цього рівня продемонстрували уміння працювати у парі з однолітком. Так, Максим С., Альона О., Дмитро Т., Тимур В., Марк Г., Соня К., Іра П., В'ячеслав Б. (ЕГ), Ліна Ш., Аня П., Даня С. (КГ) прикрасили рукавички однаковим візерунком, за кольором візерунки теж були схожі. Це свідчить про те, що діти спочатку обговорили свої дії, обрали візерунок на рукавичці, колір. У процесі спілкування вони ураховували побажання один одного, щоб не образити напарника. Середній рівень умінь комунікативно взаємодіяти продемонструвало 60 % дошкільників ЕГ та 56 % дітей КГ. На їх візерунках і кольорах спостерігаються часткові розходження, що свідчить про те, що діти домовилися про один візерунок і колір, а при виконанні роботи кожна дитина частково внесли свій задум (Інна К., Сергій Б., Таня Д., Альона М. (ЕГ), Єгор Т., Владислав К., Наталя З., Захар П. (КГ)).

Підвищили свої уміння комунікативно взаємодіяти, домовлятися з однолітками Маша Б., Альона З., Даша З., Влада Г., однак вони залишилися на низькому рівні. У цих дітей простежувалась схожість візерунків і кольорів. Але вони не змогли домовитися та прийняти єдине рішення: кожна дитина хотіла бачити на рукавиці свій візерунок і колір, тому спостерігається багато відмінностей.

Отже, повторне проведення методики «Рукавичка» засвідчила, що у переважної більшості дітей ЕГ та КГ (60 %) уміння комунікативно взаємодіяти з однолітками, урахувати їх емоційний стан залишилися на середньому рівні.

Театралізація казки «Рукавичка» на контрольному етапі дослідження дозволила виявити, як змінилися вміння дітей поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації, вміння дотримуватись норм етикету спілкування. 36 % дошкільників із експериментальної групи і 28 % – із контрольної продемонстрували високий рівень сформованості даних умінь. Так, Альона О. добре зіграла роль Мишки-Норушки, яка знайшла рукавичку, Дмитро Т. – зобразив Ведмедя, який не міг втиснутися у рукавичку, Соня К. – Зайчика. Діти грали із задоволенням, у грі були задіяні міміка, рухи рук, пантоміма, інтонація. При розподілі ролей діти продемонстрували уміння домовлятися, використовувати ввічливі слова при зверненні до однолітка чи дорослого, уникати конфліктів, 60 % дошкільнят ЕГ та 56 % дітей КГ продемонструвало середній рівень сформованості умінь використовувати невербальні засоби спілкування та поєднувати їх з вербальними. Так, Максим С., виконуючи роль Вовка, інтонаційно не передав прохання свого персонажа впустити його у рукавичку; обличчя та рухи рук теж не показало особливого бажання потрапити туди. При розподілі ролей серед дітей виникали суперечки, які вони вирішували самостійно. 4 % дошкільників експериментальної групи та 12 % дошкільнят контрольної групи продемонстрували низький рівень умінь поєднувати вербальні і невербальні засоби спілкування. Вони плутались у словах, забували їх, інтонація була монотонною, слова не підкріплювали рухами рук або мімікою. При розподілі ролей ці діти могли створити конфліктну ситуацію, яка усувалася лише дорослим.

Як змінилися у досліджуваних уміння робити елементарні узагальнення, висновки, висловлювати зв'язні самостійні оцінні судження ми з'ясували повторним проведенням розмови про улюблену іграшку. Самостійні повні відповіді на запитання розмови дало 36 % досліджуваних експериментальної та 28 % контрольної груп. Вони назвали свою улюблену іграшку, дали обґрунтовану відповідь, чому вона улюблена; пояснили, чому не зможуть полюбити іншу

іграшку, але зможуть її подарувати кращому другу. Так, Олена К. розповіла: *«Моя улюблена іграшка – лялька Оленка. Вона мені подобається тому, що у нас однакові імена та я можу піклуватися про неї. Якщо батьки мені куплять нову іграшку, то я не зможу її так само полюбити. Я не зможу зрадити своїй іграшковій подрузі. Але, якщо Наталці сподобається моя лялька, я подарую її. Будемо разом з нею грати».*

При повторному діагностуванні 60 % дошкільників ЕГ та КГ груп продемонстрували середній рівень сформованості робити узагальнення, висновки, висловлювати оцінні судження. Деякі з них не могли пояснити чим вона подобається, інші не пояснили чому не зможуть полюбити іншу іграшку так само сильно. Так, Михайло С. розповів: *«У мене улюблена іграшка – машинка. Вона мені подобається за швидкість їзди. Коли я з неї граюся, то уявляю, що їду в далекі чарівні місця. Іншу іграшку я не зможу полюбити так само сильно. І подарувати її теж не зможу, бо вона – моя улюблена іграшка».* Діти висловили зв'язні самостійні судження, пояснили, чому вони зможуть подарувати свою улюблену іграшку другу. 4 % досліджуваних із ЕГ та 12 % – із КГ залишилися на низькому рівні сформованості умінь робити узагальнення та висновки. Вони назвали лише улюблену іграшку та сказали, що не подарують її нікому.

Отже, повторне діагностування рівнів сформованості комунікативної компетентності за комунікативно-інтерактивним критерієм показало, що позитивні зміни відбулися в обох групах, але залишилися переважно на середньому рівні: 60 % в ЕГ та в КГ. Високий рівень продемонструвало 36 % дітей ЕГ та 28 % –КГ, на низькому рівні залишилося 4 % дошкільнят ЕГ та 12 % досліджуваних із КГ.

Кількісні результати рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей ЕГ та КГ на контрольному етапі дослідження представлені у таблицях 2.6., 2.7. та діаграмах 2.4, 2.5, 2.6.

Таблиця 2.6.

Рівні сформованості комунікативної компетентності в дітей ЕГ на контрольному етапі дослідження

ЕГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
емоційно-оцінний	9	36	15	60	1	4
когнітивний	10	40	15	60	–	–
комунікативно- інтерактивний	9	36	15	60	1	4

Як бачимо в дітей експериментальної групи найкраще сформований когнітивний критерій, дітей з низьким рівнем сформованості комунікативних умінь за даним критерієм не виявлено. Сформованість умінь за емоційно-оцінним і комунікативно-інтерактивним значно покращилась у порівнянні з попереднім етапом: на низькому рівні залишилося 4 % дошкільнят.

Таблиця 2.7.

Рівні сформованості комунікативної компетентності в дітей КГ на контрольному етапі дослідження

КГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
емоційно-оцінний	8	32	14	56	3	12
когнітивний	9	36	14	56	2	8
комунікативно- інтерактивний	7	28	15	60	3	12

Аналіз даних таблиці 2.7. свідчить про те, що у дітей контрольної групи залишився найгірше сформований комунікативно-інтерактивний критерій (16 % дітей перебуває на низькому рівні), найкраще – когнітивний (8 % дітей перебуває на низькому рівні).

Дані таблиць 2.6., 2.7. та діаграм на рисунках 2.4, 2.5., 2.6 свідчать про те, що за всіма критеріями сформованість комунікативної компетентності в дітей експериментальної та контрольної груп знаходиться переважно на середньому рівні: 56 % – 60 % в обох групах.

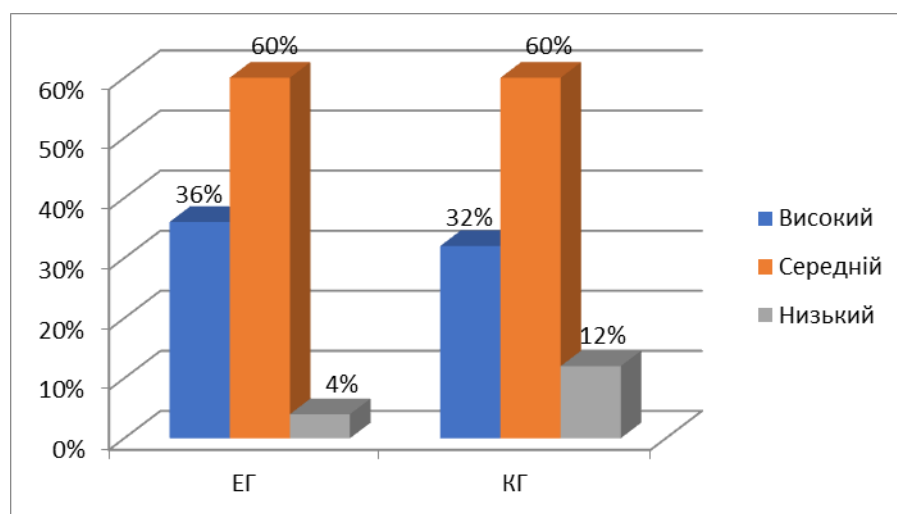

Рис. 2.4. Порівняння рівнів сформованості комунікативної компетентності в ЕГ та КГ за емоційно-оцінним критерієм на контрольному етапі дослідження

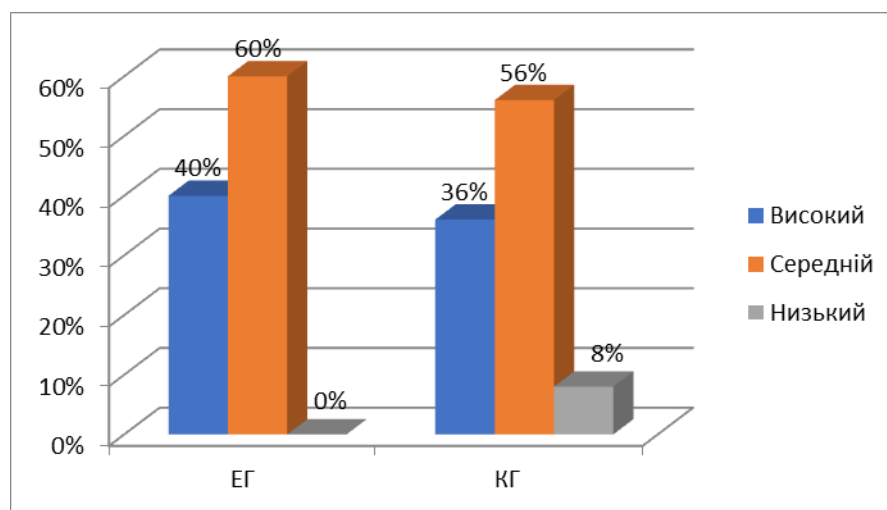

Рис. 2.5. *Порівняння рівнів сформованості комунікативної компетентності в ЕГ та КГ за когнітивним критерієм на контрольному етапі дослідження*

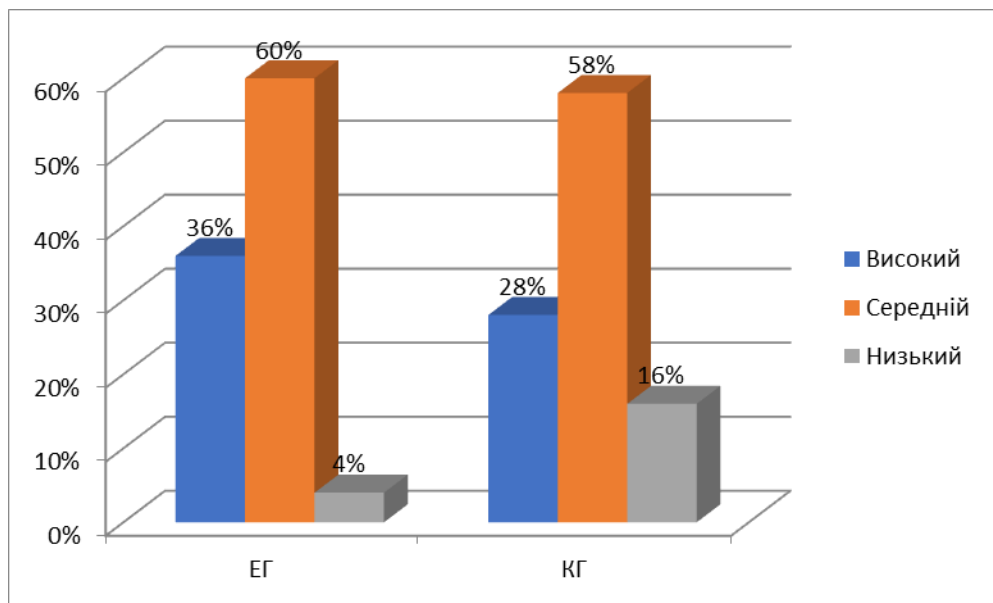

Рис. 2.6. *Порівняння рівнів сформованості комунікативної компетентності в ЕГ та КГ за комунікативно-інтерактивним критерієм на контрольному етапі дослідження*

Простежимо динаміку змін, що відбулися у рівнях сформованості комунікативної компетентності за обраними критеріями за час проведення формувального етапу експерименту (рис. 2.7, 2.8, 2.9).

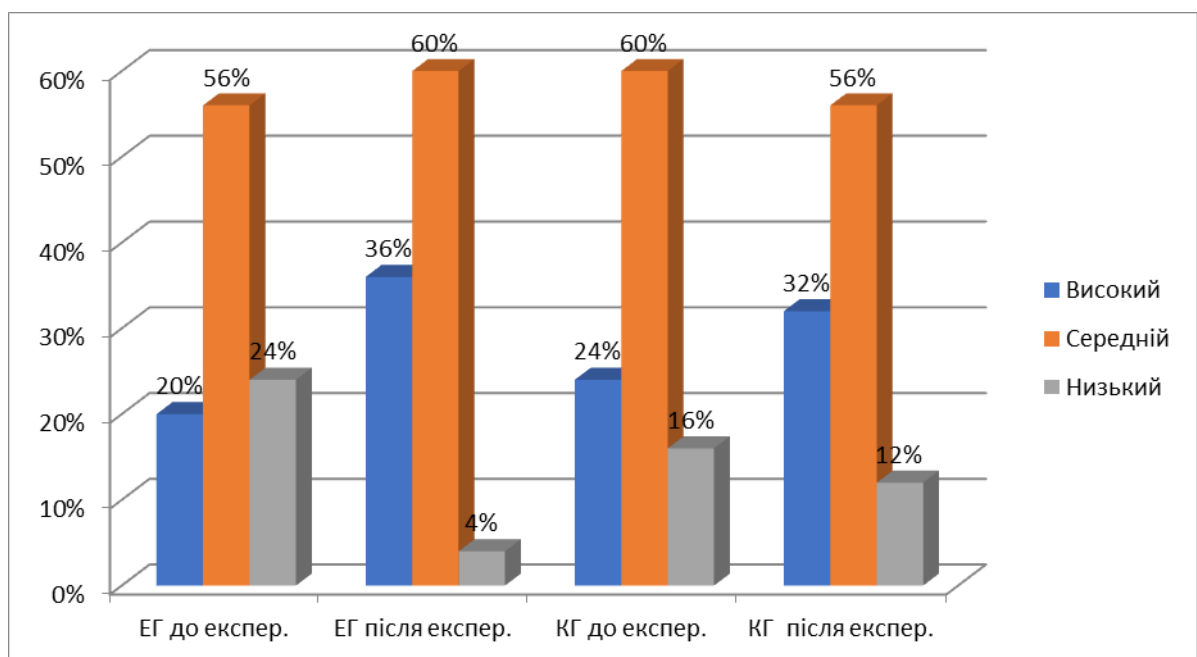

Рис. 2.7. Динаміка змін, що відбулася у рівнях сформованості комунікативної компетентності дітей ЕГ та КГ за емоційно-оцінним критерієм

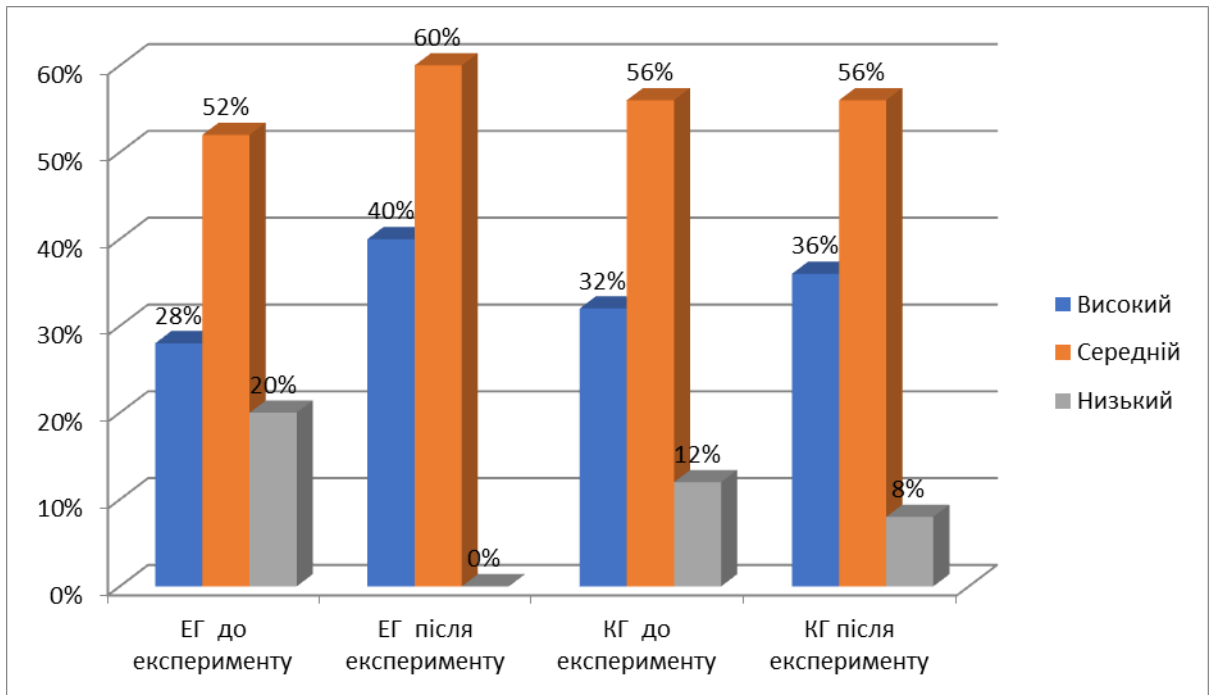

Рис. 2.8. Динаміка змін, що відбулася у рівнях сформованості комунікативної компетентності дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм

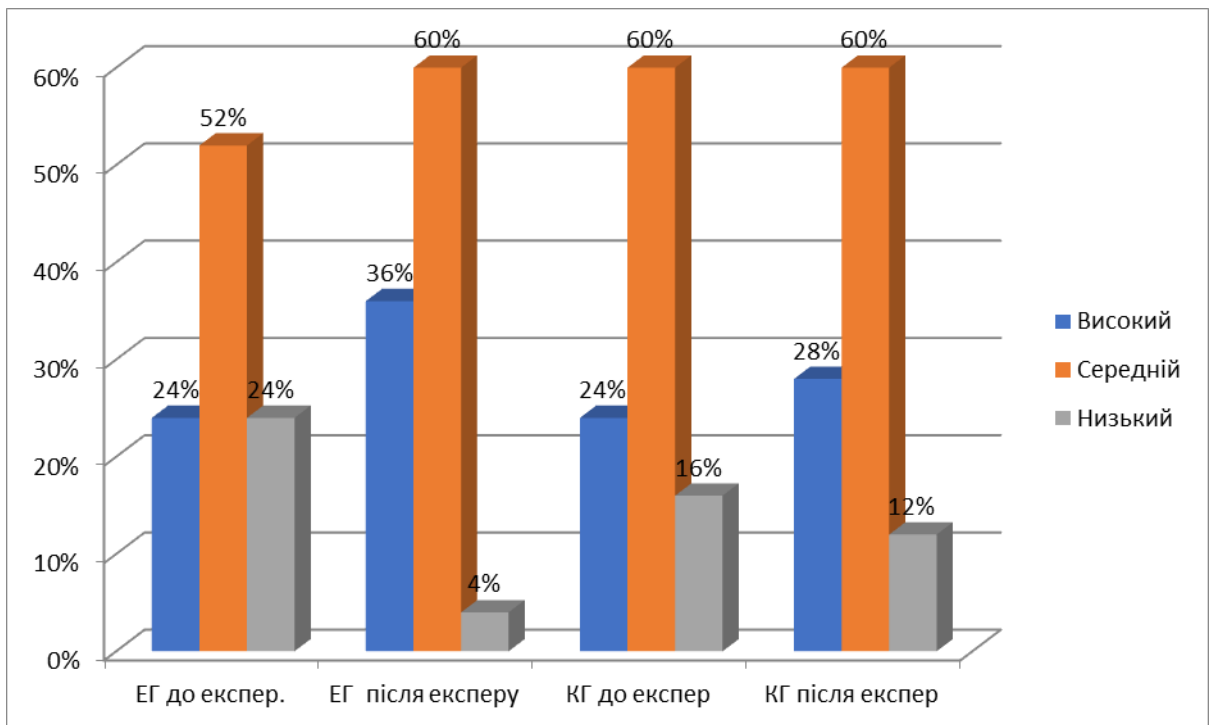

Рис. 2.9. Динаміка змін, що відбулася у рівнях сформованості комунікативної компетентності дітей ЕГ та КГ за комунікативно-інтерактивним критерієм

Проаналізуємо дані діаграми 2.7, 2.8, 2.9. Високий рівень сформованості комунікативної компетентності дітей ЕГ за емоційно-оцінним критерієм за час проведення експерименту збільшився на 16 % (в КГ – на 8 %), середній – на 4 %, (в КГ – зменшився на 4 %), низький рівень зменшився на 20 % (в КГ – на 4 %). Тобто, у дітей експериментальної групи відбулися суттєві зміни в рівнях сформованості комунікативних умінь за даним критерієм, в КГ – незначні.

За когнітивним критерієм рівень сформованості комунікативної компетентності дошкільнят ЕГ покращився на 12 % (в КГ – на 4 %), середній – на 8 % (в КГ – залишився без змін), низький рівень – зменшився на 20 % (в КГ – на 4 %). Як бачимо, за когнітивним критерієм у дітей ЕГ також відбулися більш суттєві зміни, ніж в КГ.

За комунікативно-інтерактивним критерієм у дошкільнят ЕГ високий рівень покращився на 12 % (в КГ – на 4 %), середній – на 4 % (в КГ – залишився без змін), низький – зменшили на 20 % (в КГ – на 4 %). У дітей експериментальної групи за цим критерієм також відбулися суттєві зміни, в КГ – незначні.

Отже, проведена нами робота з дітьми експериментальної групи з формування комунікативної компетентності у процесі використання інформаційно-комунікативних технологій з дотриманням певних педагогічних умов виявилася ефективною: у дітей ЕГ відбулися суттєві зміни у рівнях сформованості комунікативної компетентності за всіма критеріями (покращення показників відбулося від до 20 %), у дітей КГ – незначні зміни (до 8 %).

Рекомендації для вихователів щодо використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку

З метою підвищення ефективності формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку розроблено методичні рекомендації щодо дотримання педагогічних умов використання інформаційно-комунікативних технологій в даному процесі:

1. Ураховуйте набутий рівень сформованості комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку. З цієї метою пропонуйте дітям завдання, що відповідають їх умінням. Поєднуйте дітей у пари з різним рівнем сформованості комунікативних умінь.

2. Інтегруйте ІКТ з різними видами діяльності: ігровою, проєктною, дослідно-пошуковою (пошук матеріалу для створення презентацій, мультфільмів, театралізації мультфільмів тощо), самостійною, образотворчою.

3. Залучайте дітей до створення презентацій, мультфільмів. Для створення мультфільмів спочатку придумуйте з дітьми сюжет. Під час самостійної художньої діяльності або на заняттях з образотворчої діяльності запропонуйте дітям намалювати, розфарбувати персонажів майбутнього мультфільму. У процесі самостійної діяльності розкладіть малюнки у задуманій послідовності, зніміть на телефон відео. Діти обирають собі персонажів, складають текст да допомогою дорослого та «оживляють» мультфільм.

4. Дотримуйтесь принципів доступності, систематичності, послідовності. Заняття на формування комунікативної компетентності проводьте систематично. Матеріал підбирайте доступний і зрозумілий дошкільникам даного вікового періоду. Завдання на формування комунікативної компетентності ускладнюйте поступово.

5. Використовуйте пізнавальний мультфільм «Уроки тітоньки Сови. Уроки гарного поведіння» з метою виховання культури мовлення, дотримання етикету спілкування.

6. Використовуйте презентацію «Спортивні ігри» з метою розширення знань про спортивні ігри, збагачення та активізації словникового запасу дітей; формування етикету культурного спілкування (вміння почати спілкування, підтримати його, закінчити); виховувати позитивну спрямованість на однолітка; формування умінь адекватно оцінювати емоції комунікантів, виявляти позитивну емоційну спрямованість на однолітків. Запропонуйте скласти розмову «Мій улюблений вид спорту».

7. Використовуйте презентацію «Моя сім'я» з метою закріплення знань про сім'ю, для формування розуміння дитиною специфіки ситуації спілкування, умінь оцінювати й контролювати свої емоції та настрої, враховувати емоційний стан інших. Запропонуйте скласти діалоги «Розмова сина з матір'ю», «Моя сім'я».

8. Використовуйте презентацію «Дім» з метою розширення знань дітей про будівництво, збагачення та активізації словникового запасу, формування умінь висловлюватися зв'язно, логічно, грамотно.

9. Проводьте театралізацію улюблених мультфільмів дітей.

Висновки до 2 розділу

Для дослідження педагогічних умов використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку був проведений педагогічний експеримент на базі Сумського дошкільного навчального закладу (центру розвитку дитини) № 28 «Ювілейний» Сумської міської ради в групах дітей старшого дошкільного віку. У дослідженні взяли участь 50 дітей старшого дошкільного віку та їх вихователі.

Експеримент був проведений у три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний. Метою констатувального етапу дослідження було виявлення рівнів сформованості комунікативної компетентності дітей експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп.

Для проведення констатувального етапу дослідження були визначені критерії, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку, а також підібрані методики для проведення дослідження.

Дослідження, проведене на констатувальному етапі дослідження, показало, що за всіма критеріями (емоційно-оцінним, когнітивним, комунікативно-інтерактивним) рівні сформованості комунікативної компетентності в дітей експериментальної та контрольної груп знаходяться переважно на середньому рівні: від 52 % до 56 % у дітей експериментальної групи та від 56 % до 60 % у дітей контрольної групи.

На формувальному етапі дослідження була розроблена система роботи з підвищенні рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей експериментальної групи засобами ІКТ з дотриманням наступних педагогічних вимог:

- урахування наявних рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку;
- інтеграції ІКТ з різними видами дитячої діяльності (ігровою, проєктною та дослідно-пошуковою тощо);

- виконання проєктів із використанням ІКТ (створення презентацій, мультфільмів);
- дотримання принципів доступності, систематичності, послідовності.

Система роботи включала проведення занять з використанням мультфільмів, презентацій, перегляд мультфільмів з наступним їх обговоренням або постановою, залучення дошкільників до створення власних мультфільмів, організацію діалогів «Моя сім'я», «Мій дім», «Мій улюблений вид спорту», «Розмова сина з матір'ю» та ін. Діти малювали персонажів для мультфільмів, складали для них тексти, складали сюжет мультфільму та постанови для театралізації улюблених мультфільмів. Дошкільники активно спілкувалися між собою, внаслідок чого значно покращилося їх мовлення: висловлювалися чітко, зрозуміло, грамотно, навчилися комунікативно взаємодіяти, звертати увагу на емоційний стан співрозмовника, стримувати свої емоції, контролювати поведінку, підвищився етикет спілкування.

З вихователями створювали презентації для проведення занять, залучали до створення мультфільмів.

Ефективність розробленої системи роботи з вихователями та дітьми експериментальної групи з дотримання педагогічних умов використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності була підтверджена контрольним етапом дослідження: у дітей експериментальної групи відбулися суттєві зміни у рівнях сформованості комунікативної компетентності за всіма критеріями (збільшення відбулося від 4 % до 20 %), у дітей КГ зміни не суттєві (від 0 % до 8 %).

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз літературних джерел та проведене дослідження дозволило нам дійти наступних висновків:

Представлено аналіз поглядів науковців на формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Виявлено сутність комунікативної компетентності: це структурне поняття, складниками якого є знання, уміння, навички, соціально-психологічні стереотипи, а також цінності, мотиви, установки тощо. Вченими доведено, що комунікативна компетентність слугує ключем до успішної діяльності і благополуччям майбутнього життя дитини.

З'ясовано, що для формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку їм потрібно мати комунікативні знання (знання про спілкування, його різновиди, методи і прийоми його організації), комунікативні уміння (здатність практично використовувати набуті знання та сформовані навички спілкування) і комунікативні здібності (здібності для організації швидкої й успішної комунікативної взаємодії).

Встановлено, що комунікативна компетентність у дошкільників формується під час мовленнєвого спілкування, в основі якого лежать культура мовлення, її виразність і мовленнєвий етикет. Для формування комунікативних умінь, дітей навчають ставити запитання, давати чіткі відповіді на поставлені їй запитання, уважно слухати, виявляти ініціативу в підтриманні діалогу зі співрозмовником, критично оцінювати висловлювання однолітків, аргументувати свої думки тощо.

З'ясовано, що в процесі формування комунікативної компетентності необхідно враховувати вікові особливості та особливості комунікації дітей старшого дошкільного віку. А саме: здатність дитини спостерігати за грою однолітків та емоційно включатися до неї, допомагати іншим дітям, просити їх про допомогу, дякувати за надану послугу. Особливостями комунікації старших дошкільників є надзвичайно яскрава емоційна забарвленість спілкування,

нестандартність і нерегламентованість поведінки, домінування ініціативних ідей, мотивація до спілкування.

Виявлено роль і значення інформаційно-комунікативних технологій в процесі формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Встановлено, що ІКТ насичують дитину значною кількістю конкретних знань, розвивають їх інтелектуальні, творчі здібності, формують уміння самостійно здобувати нові знання та обмінюватися ними з однолітками та дорослими.

З'ясовано, що в процесі формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку вагому роль відіграють мультфільми та мультимедійні презентації. У процесі використання мультфільмів доцільно застосовувати такі методи та методичні прийоми як інсценізація фрагменту із переглянутого мультфільму, стоп-кадр з подальшим прогнозуванням подій, створення власного мультфільму, пришвидшена зйомка та інші.

Обґрунтовано вимоги до відбору мультфільмів, оскільки сучасні мультфільми мають низку недоліків, які можуть негативно вплинути на психіку дітей. Мультфільми повинні бути емоційними, з мовленнєвою насиченістю сюжету, яскравими, оригінальними, із захопливими подіями, зміст мультфільму повинен бути зрозумілим дітям, враховувати життєвий досвід і пережиті події, пробуджувати бажання наслідувати позитивних персонажів тощо. Для формування комунікаційної компетентності в дітей старшого дошкільного віку методистами рекомендовано такі мультфільми як «Фіксики», «Щенячий патруль», «Робокар Поллі», «Пригоди Левчика та його друзів», «Балакуче курча», «Квітка, яка розмовляє», «Мандрівка у гори», «Не треба ображати друзів» та інші.

Мультимедійні презентації дозволяють зробити заняття емоційно забарвленими, привабливими, викликають у дитини живий інтерес. Презентації слугують прекрасним наочним посібником і демонстраційним матеріалом, що значно підвищує результативність заняття. Їх завдання – полегшити процес сприйняття та запам'ятовування нової інформації, поданою на яскравих слайдах. Крім того, презентації дозволяють педагогу самостійно скомпонувати навчальний

матеріал з врахуванням особливостей вихованців так, щоб отримати максимальний ефект від заняття, бесіди, спостереження тощо.

Успіх використання мультимедійних презентацій у процесі формування комунікативної компетентності залежить від дотримання вимог щодо їх створення, дотримання педагогічних умов їх використання: врахування наявних рівнів сформованості комунікативної компетентності в старших дошкільників; відбору емоційного, яскравого ілюстративного матеріалу для мультимедійних презентацій тощо.

Мультимедійні презентації повинні відповідати триєдиній дидактичній меті заняття, які визначені програмами виховання дітей дошкільного віку в освітній лінії «Мовлення дитини».

Для дослідження педагогічних умов використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку був проведений педагогічний експеримент на базі Сумського дошкільного навчального закладу (центру розвитку дитини) № 28 «Ювілейний» Сумської міської ради в групах дітей старшого дошкільного віку. У дослідженні взяли участь 50 дітей старшого дошкільного віку та їх вихователі.

Експеримент був проведений у три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний. Метою констатувального етапу дослідження було виявлення рівнів сформованості комунікативної компетентності дітей експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп.

Для проведення констатувального етапу дослідження були визначені критерії, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку, а також підібрані методики для проведення дослідження.

Дослідження, проведене на констатувальному етапі дослідження, показало, що за всіма критеріями (емоційно-оцінним, когнітивним, комунікативно-інтерактивним) рівні сформованості комунікативної компетентності в дітей експериментальної та контрольної груп знаходяться переважно на середньому

рівні: від 52 % до 56 % у дітей експериментальної групи та від 56 % до 60 % у дітей контрольної групи.

На формувальному етапі дослідження була розроблена система роботи з підвищенні рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей експериментальної групи засобом ІКТ з дотриманням наступних педагогічних вимог:

- урахування наявних рівнів сформованості комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку;
- інтеграції ІКТ з різними видами дитячої діяльності (ігровою, проєктною та дослідно-пошуковою тощо);
- виконання проєктів із використанням ІКТ (створення презентацій, мультфільмів);
- дотримання принципів доступності, систематичності, послідовності.

Система роботи включала проведення занять з використанням мультфільмів, презентацій, перегляд мультфільмів з наступним їх обговоренням або постановою, залучення дошкільників до створення власних мультфільмів, організацію діалогів «Моя сім'я», «Мій дім», «Мій улюблений вид спорту», «Розмова сина з матір'ю» та ін. Діти малювали персонажів для мультфільмів, складала для них тексти, складала сюжет мультфільму та постанови для театралізації улюблених мультфільмів. Дошкільники активно спілкувалися між собою, внаслідок чого значно покращилося їх мовлення: висловлювалися чітко, зрозуміло, грамотно, навчилися комунікативно взаємодіяти, звертати увагу на емоційний стан співрозмовника, стримувати свої емоції, контролювати поведінку, підвищився етикет спілкування.

З вихователями створювали презентації для проведення занять, залучали до створення мультфільмів.

Результати контрольного етапу дослідження підтверджують ефективність системи роботи з вихователями та дітьми експериментальної групи, яка використовує ІКТ для формування комунікативної компетентності. Діти експериментальної групи виявили суттєві покращення у рівнях сформованості

комунікативної компетентності за всіма критеріями (ріст зростання рівнів – від 4 % до 20 %), тоді як діти контрольної групи мали незначні зміни (від 0 % до 8 %).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альохіна Н. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Наукові записки*. Серія : Культура і соціальні комунікації. 2012. № 3. С. 23.
2. Андрющенко Т. К. Компетентнісний підхід в контексті сучасних наукових поглядів. *Педагогічний вісник*. Київ, 2013. № 1. С. 21–23.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція / під керівн. Т. О. Піроженко. URL: <https://mon.gov.ua>app>media>rizne>2021.pdf> (дата звернення 25.01.23).
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2014. 342 с.
5. Беленька Г. В. Формуємо комунікативні навички дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. № 3. С. 42–49.
6. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. *Виховання і культура*. 2009. № 12 (17,18). С. 5–7.
7. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід в освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека освітньої політики. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 47–52.
8. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль : «Мандрівець», 2017. 256 с.
9. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. 304 с.
10. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.
11. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Мовленнєва робота з дошкільниками : шляхи оптимізації. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 3. С. 4–14.

12. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
13. Богуш А. М, Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 256 с.
14. Боровик Т. Розвиток мовлення дітей засобами гри-драматизації. *Джерела*. 2016. № 2. С. 11–15.
15. Васильєва С. А. Психологічні засади виховання шанобливості у старших дошкільників у дошкільному навчальному закладі. *Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; ред. кол.: Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л., Безпалько О. В. [та ін.]. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. № 20. 23–27 с.
16. Васківська Г. Формування комунікативної компетентності особистості як основна проблема сучасної лінгводидактики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, 2016. С. 33-38.
17. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. *Дошкільне виховання*. 2003. № 7. С. 12–14.
18. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
19. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
20. Гушлєвська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Шлях освіти*. 2004. № 3. С. 22–24.
21. Даценко Т. О. Інформаційно-комунікативні технології в дошкільній освіті: перспективи та ризики впровадження. *Наукові записки НПУ ім. М. Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 3. С. 18–20.
22. Денисенко О. І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси : ЧОПОПП ЧОР, 2012. 32 с.

23. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / кер. проекту Огнев'юк В. О.; наук. ред. Г.В. Беленька, М.А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 419 с.
24. Дмитрук Л. Особливості українського мовленнєвого етикету. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. № 1 (52), лютий, 2016, Вінниця. С. 273–277.
25. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
26. Енциклопедія освіти / головний ред. В. Г. Кремень. Київ. 2008. 1040 с.
27. Жеребцова Н. Формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку: методи інтерактивної взаємодії. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 2. С.4–9.
28. Заброцький М. М. Основи вікової психології : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2001. 112 с.
29. Калмикова Л. О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс. Київ : Слово, 2016. 380 с.
30. Кобзар Т. Комунікативна компетентність: психологічний підхід до проблеми. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/375/2/C1B26889.pdf> (дата звернення 12.07.23).
31. Коваленко О. В. Допомогти дитині пізнавати навколишній світ і себе в ньому. *Дошкільне виховання*. 2012. № 34–35. С. 41–44.
32. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. Київ : Освіта, 1998. 256 с.
33. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. шк., 2000. 608 с.
34. Кравченко Г. І. Використання ІКТ в діяльності вихователя. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-ikt-v-diyalnosti-vihovatelya-zdo-283069.html> (дата звернення 21.08.23).

35. Кравцова С. П. Аналіз наукових поглядів в психології на комунікативну компетентність педагога в системі освіти. URL : <http://metodportal.com/node/84512> (дата звернення 25.07.23).
36. Крутій К. Л. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. 324 с.
37. Кучай О. В. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграції суті результату освіти. *Рідна школа*. 2009. № 11. С. 44–48.
38. Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. Педагогічний процес: теорія і практика. 2013. Вип. 4. С. 128-135. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2013_4_15 (дата звернення 20.02.23).
39. Листопад М. В. Формування комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку засобами гри-драматизації. *Педагогічні ідеї* : збірник наукових праць [Херсонського державного університету], випуск LXXVII. Том 1, 2017. С. 98-102.
40. Ляшенко С. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у освітній процес. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 7. С. 16–27.
41. Максимова О. Формування комунікативної компетентності дитини дошкільного віку як запорука її успішної адаптації до навчання в школі. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; Ін-т педагогіки НАПН України. Вип. 20 (1-2016). Ч. 2. 2016. С. 229–234.
42. Малай І. Мультики: поєднуємо приємне з корисним. *Дошкільне виховання*. 2018. № 1. С. 20-23.
43. Махоніна О. В. Методичні рекомендації «Використання мультимедійних презентацій як ефективного засобу в навчанні дітей дошкільного віку». *Дошкільне виховання*. 2017. № 6. С. 15–18.
44. Михальська С. А. Чинники та критерії комунікативно-мовленневого розвитку дошкільника. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка 2017. Випуск 9. С.107–118.

45. Назаренко Г. А., Андрущенко Т. К. Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості дошкільної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2019, Том 69, № 1. С. 21–36.
46. Наумчук Т. В. Особливості психічного розвитку дітей дошкільного віку. URL : http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=387 (дата звернення 15.03.23).
47. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до формування змісту освіти. *Стратегія реформування освіти України*. Київ : К. І. С., 2003. 295 с.
48. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
49. Павелків Р. В. *Дитяча психологія: навч. посібник*. Київ : Академ. видав, 2010. 432 с.
50. Павлюк Р. О. Психолого-педагогічний та лінгвістичний потенціал казки. *Дошкільне виховання*. 2018. № 6. С. 12–24.
51. Піроженко Т. О. *Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника*. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
52. Піроженко Т. О. *Особистість дошкільника : перспективи розвитку*. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.
53. Пихтіна Н. П. *Комп'ютерні технології у роботі з дітьми*. Навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 87 с.
54. Поніманська Т. І. *Соціальний розвиток дитини : старший дошкільний вік*. Київ : Генеза, 2013. 88 с.
55. Поніманська Т. І. *Дошкільна педагогіка*, 4-е видання, перероблене. Київ : ВЦ «Академія», 2018. 408 с.
56. Про дошкільну освіту : (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст.259) {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 463-ІХ від 16.01.2020}. URL : <https://osv-osvita.gov.ua/zakon-ukraini-pro-doshkilnu-osvitu-12-14-05-13-05-2020/> (дата звернення: 27.01.23).

57. Русова С. Дошкільне виховання. Вибрані педагогічні твори : Київ : Освіта, 1996. С. 34-185.
58. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. / Укладач О. Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/12633/1/%D0%A1%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%91%D0%90%D0%97%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%A5%20%D0%9F%D0%9E%D0%9D%D0%AF%D0%A2%D0%AC%20%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата звернення 14.08.23).
59. Словник педагогічних та психологічних термінів до дисциплін: «Педагогіка», «Педагогіка новаторства», «Педагогіка та психологія вищої школи», «Методика виховної роботи та основи педагогічної майстерності», «Педагогічний менеджмент» : для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм здобуття освіти пед. спец-тей / укладачі: Н. А. Несторук, Л. В. Кокоріна. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 131 с. URL: <http://ds.forlan.org.ua/bitstream/handle/123456789/191/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 14.08.23).
60. Стежини у Всесвіт. Комплексна програма для дітей раннього і передшкільного віку / наук. кер. К. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД. 2020. 224 с.
61. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5-ти т. Т. 3. Київ: Рад. школа, 1977. 670 с.

62. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я. М., 2016. 473 с.
63. Тимофеева Л. Л. Проектний метод в дитячому садку. Мультфільм своїми руками. Харків : Основа, 2016. 38 с.
64. Хролець О. І. Використання потенціалу дитячої літератури у формуванні гуманістично-ціннісних орієнтацій дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Рівне: РДГУ, 2017. Вип. 2 (45).*
65. Чекан О. І. Застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу: навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. 184 с.
66. Щетиніна А. М. Умови розвитку комунікативної компетентності у дітей. *Дошкільне виховання : теорія і практика. 2013. № 3. С. 36–45.*
67. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР–Україна», 2019. 488 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вихователів

Мета: з'ясувати, як організована робота вихователів з формування комунікативної компетентності в дітей старшого дошкільного віку, чи використовують вони для цього інформаційно-комунікативні технології.

Будь ласка, дайте відповіді на поставлені нижче запитання:

1. Як ви розумієте вислів «комунікативна компетентність»? _____

2. Які методи і прийоми, на Вашу думку, найкраще сприяють формуванню комунікативної компетентності? _____

3. Які засоби Ви використовуєте для формування комунікативної компетентності? _____

4. Як Ви вважаєте чи доцільно використовувати ІКТ як засіб формування комунікативної компетентності в дітей? _____

5. На яких заняттях Ви використовуєте ІКТ, яким чином?

6. Які завдання Ви пропонуєте дітям для розвитку в них умінь установлювати контакт із співрозмовником?

7. Яким чином Ви використовуєте ІКТ для виховання в дітей культури спілкування? _____

8. Як часто Ви використовуєте ІКТ для формування комунікативної компетентності? _____

9. Які труднощі Ви випробуєте під час проведення занять з формування комунікативної компетентності засобами ІКТ? _____

Додаток Б

Діагностичний матеріал для виявлення рівнів сформованості комунікативної компетентності дітей 6-го року життя за емоційно-оцінним критерієм

1. Бесіда з дітьми за сюжетними картинками.

Мета: виявити позитивні емоційні переживання під час взаємодії з оточуючими, уміння адекватно оцінювати їх емоції.

1. Оціни спілкування дітей в ігровій діяльності. Як ти поведишся з однолітками під час гри? Чи звертаєш ти увагу на їх настрій?

2. Оціни емоції дітей:

Чи можна таке спілкування назвати доброзичливим? Що ти порадиш дівчинці у даному випадку?

3. Які емоції виникають між хлопчиками під час такого спілкування? Чому ти так вважаєш? Як ти спілкуєшся з однолітками?

4. Пояснити, що відчуває дитина на картинці:

2. Спостереження за дітьми під час ігрової діяльності.

Мета: виявити вміння дошкільників оцінювати й контролювати свої емоції та настрої; виявити емоційну спрямованість на однолітків.

Організація сюжетно-рольової гри «Сім'я». Спостереження проводимо за взаємодією дітей, а саме:

- як діти розподіляють ролі, чи виникають між ними конфлікти, яким чином вони їх вирішують;
- чи здатні вихованці приховати свої негативні емоції або поганий настрій під час гри.

У процесі спостереження приділяємо увагу емоційному характеру спілкування (доброзичливість, агресивність, конфліктність), прояву ініціативності, бажання допомогти тощо.

3. Методика О. В. Дибіна «Відображення емоцій».

Мета: виявити вміння дітей володіти різними способами вираження емоцій (мімікою, пантомімікою, жестами).

Завдання дитині: назви та зобрази емоцію мімікою та рухами рук.

Оцінювання:

Правильно виконане завдання без допомоги дорослого оцінюється трьома балами. Виконане завдання з незначною допомогою дорослого оцінюється двома балами, а виконане зі значною допомогою дорослого – одним балом. Не виконане завдання оцінюється в 0 балів.

Додаток В

**Діагностичний матеріал для виявлення рівнів сформованості
комунікативної компетентності дітей 6-го року життя за когнітивним
критерієм**

1. Бесіда за сюжетними картинками.

Мета: виявити знання дітей про засоби спілкування, про емоційний стан співрозмовника.

1. Які засоби спілкування ти знаєш?
2. Які засоби спілкування використовують персонажі картинок?

Які емоції виражають обличчя дітей? Чи здатні діти зрозуміти один одного? Чому?

Який емоційний стан у дівчаток? Як ти вважаєш, чи задоволені вони спілкуванням між собою? Чому?

Який емоційний стан у співрозмовників?

Чи

задоволені дівчатка спілкуванням? Чому ти так вважаєш?

3. Як ти вважаєш, чи варто зважати на емоційний стан співрозмовника під час спілкування? Чому?

4. Як відобразиться поганий настрій на спілкуванні? Радісний? Байдужий?

5. Як позбутися поганого настрою?

6. Як зробити життя радісним?

2. Дидактична гра «Почни спілкування»

Мета: виявити розуміння дошкільником специфіки ситуації спілкування.

Завдання:

1. Оціни ситуацію. З чого ти почнеш спілкування з цим хлопчиком?

2. Розглянь картинку. Дай відповіді на запитання:

-
-
-
-

Хто зображений на картинці?

Що вони роблять?

Як вони себе почувають? Який у них настрій?

Як ти здогадався про це?

- Про що можуть розмовляти хлопчики?

3. З чого починається спілкування у магазині?

4. Про що можуть розмовляти члени родини?

3. Бесіда «Що ти знаєш про правила етикету під час спілкування?».

Мета: виявити знання дитиною правил етикету у спілкуванні (звертання, привітання, прощання, вибачення, подяки тощо).

Питання:

1. Які ввічливі слова ти знаєш?
2. Які ввічливі слова ти скажеш, зустрівши на вулиці дорослу людину?
3. Які слова ти використовуєш, коли хочеш попросити про допомогу?
4. Які слова кажуть, коли прощаються?
5. Які ввічливі слова ти вживаєш, коли спілкуєшся з батьками, вихователем?
6. Які слова ти використовуєш, якщо образив когось?

4. Дидактична гра «Я почну, а ти продовж».

Мета: виявити наявність у дітей збалансованого запасу слів із різних освітніх напрямів.

Продовж висловлювання:

1. Берізка –
2. Осінь ...
3. Вогонь ...
4. Кіт

5. Собака ...
6. Сова
7. Вода, газ, електроенергія –
8. Собака, кіт, корова, свиня – ...
9. Ведмідь, вовк, лисиця – ...
- 10.Тарілка, чашка, стакан – ...
- 11.Липа, дуб, осина, верба – ...
- 12.Київ – ...

5. Дидактична гра «Я почну, а ти продовж».

Мета: виявити знання в дітей ознак, якостей, властивостей предметів, явищ, подій.

Продовж ознаки, якості, властивості предметів:

Яблуко – ..	Трава – ...
Помідор –...	Вода – ...
Огірок – ...	Камінь – ...
Груша – ...	Повітря –

Продовж ознаки явищ, подій:

Грім – ...	Пройшов дощ –
Блискавка – ...	Випав сніг – ...
Сніг –	Температура повітря знизилася до -5°C – ...
Дощ – ...	Блиснула блискавка –
Іній – ...	

6. Дидактична вправа «Продовж речення»

Мета: виявити знання дітьми прислів'їв, приказок, утішок, загадок.

Я почну, а ти продовж речення:

- Без верби та калини –(нема України)
- Вовків бояться – ... (у ліс не ходити)
- Знання людині – (що крила пташині)
- Хто мови своєї цурається ... (хай сам себе стидається)
- Красне слово – ... (золотий ключ)

Бджола мала – (а й та працює)

Для нашого Федота ... (не страшна робота)

Без рук, без ніг, а по землі ходить. (Змія)

Хто на своїй голові ліс носить? (Олень)

Печуть мене, смажать і варять, їдять мене і дуже хвалять. (Картопля)

Босий хлопець ... (сіно косить)

Обережний хитрий лис(до нори вечерю ніс).

Додаток Д

**Діагностичний матеріал для виявлення рівнів сформованості
комунікативної компетентності дітей 6-го року життя за комунікативно-
інтегративним критерієм**

1. Дидактична вправа «Розмова з другом».

Мета: виявити вміння дитини висловлюватися зв'язно, логічно, грамотно.

Завдання: поспілкуйся з другом стосовно переглянутого мультфільму.

Звертається увага на вміння вступати в діалог, підтримати його, на грамотність побудови речень, їх зв'язність, логічність.

2. Методика «Рукавички» (Г.А. Цукерман).

Мета: виявити вміння дитини комунікативно взаємодіяти з однолітками з урахуванням емоційного стану.

Проведення: Для проведення дослідження з паперу вирізають рукавички з різними незафарбованими візерунками. Дітям, які сидять парами, дають кожному по одному зображенню рукавички і просять прикрасити їх однаково, щоб вони склали однакову пару. Діти можуть самі придумати візерунок, кольори, але спочатку їм треба домовитися, обговорити між собою, який візерунок вони будуть малювати. Наголосити, що важливо це робити разом з напарником. Кожна пара дітей отримує зображення рукавичок у вигляді силуету (на праву і ліву руку) і однакові набори кольорових олівців.

3. Театралізація казки «Рукавички».

Мета: виявити вміння дитини доцільно поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації, користуватися нормами української мови під час взаємодії з однолітками та дорослими.

Спостереження ведемо за вміннями дітей комунікативно взаємодіяти з однолітками та дорослими, будувати з ними безконфліктні взаємовідносини; вмінням доцільно поєднувати вербальні і невербальні засоби комунікації, користуватися правилами спілкування.

5. Розмова про улюблену іграшку.

Мета: виявити уміння дітей робити елементарні узагальнення, висновки, висловлювати зв'язні самостійні оцінні судження.

1. У тебе є улюблена іграшка?
2. Яка саме?
3. Чим вона тобі подобається?
4. Якщо батьки тобі куплять нову красиву іграшку, ти зміг би полюбити її так само сильно? Чому?
5. Якщо твій друг звернеться до тебе з проханням подарувати йому твою улюблену іграшку, як ти вчиниш?

Додаток Е**Презентація до заняття на тему «Будинок. Меблі»**

Мета: Розширювати уявлення дітей про людське житло, його облаштування; збагачувати словниковий запас дітей; формувати у дітей вміння складати розповідь, формувати уміння робити елементарні узагальнення, висновки, висловлювати зв'язні самостійні оцінні судження; розвивати мислення, пам'ять, увагу, уяву; виховувати бережливе ставлення до меблів.

Посилання на презентацію:

<https://docs.google.com/presentation/d/1OFvjNt9gq7mKsBv-oxjzWYMOO8uP34iL/edit?usp=sharing&ouid=116149945446437741677&rtpof=true&sd=true>

Додаток Ж**Презентація до заняття на тему «Посуд»**

Мета: Уточнити з дітьми назви посуду; вміти називати і розрізняти кухонний, столовий та чайний посуд; вміти називати частини посуду і зовнішні ознаки, якості, властивості; утворювати іменники родового відмінку із зменшувально-пестливими суфіксами, прикметники від іменників; узгоджувати числівники з іменниками; складати речення з прийменниками; активізувати словник з даної теми. Виховувати бережливе ставлення до посуду, охайність, працелюбність. Розвивати пам'ять, логічне мислення.

Посилання на презентацію:

https://docs.google.com/presentation/d/18Rf_J4d6kr6OrG4WKwc8rdBgfchyiYDH/edit?usp=drive_link&oid=116149945446437741677&rtpof=true&sd=true

Додаток К

Комплексне заняття з розвитку мовлення для дітей старшої групи за змістом оповідання В. Сухомлинського «Сніговий дідусь із крижаним серцем»

Мета. *Зв'язне мовлення.* Навчати дітей самостійно, зв'язно, послідовно переказувати близько до тексту знайомий твір за серією ілюстрацій (презентація); висловлювати свої міркування, почуття, використовуючи різні типи речень.

Звукова культура. Розвивати артикуляційний апарат, інтонаційну виразність мовлення.

Лексика. Заохочувати дітей до вживання у мовленні фразеологічних зворотів («кам'яні очі», «крижане серце»), нові слова («став», «достеменний»).

Стимулювати використання різних засобів виразності: вербальних (образні вирази, порівняння), невербальних (інтонація, міміка, жести).

Виховувати небайдужість, доброзичливість, бажання допомагати іншим.

Матеріал: іграшка Сніговик, лист від Сніговика, картки-підказки, презентація за епізодами твору В. Сухомлинського «Сніговий дідусь із крижаним серцем», паперові сніжинки.

Попередня робота. Робота з дітьми за твором В. Сухомлинського «Сніговий дідусь із крижаним серцем»: читання оповідання дорослим, бесіда, малювання за його змістом.

Хід заняття

Вступна бесіда

Вихователька. Діти, погляньте! Що з'явилося в нас на підлозі? (*Сліди.*) Хто їх міг залишити? (*Припущення дітей.*)

Гра «Так – ні»

(прийом ТРВЗ)

Вихователька задумує слово «сніговик», повідомляє дітям, що такого гостя ми можемо побачити тільки взимку. Діти ставлять запитання (Це живе чи

неживе? Це казковий персонаж? З ним можна грати? Його можна зробити зі снігу?). Дорослий відповідає тільки «так» або «ні», поки діти не відгадають.

Вихователька показує іграшкового Сніговика.

Вихователька. Привітаймося з нашим гостем. *(Діти вітаються.)* Але він чомусь мовчить. Спробуймо його розговорити.

Артикуляційна гімнастика

Проводиться тричі з пришвидшенням.

Годі, гостю наш, мовчати,

Час тобі вже розмовляти!

Поглянь, сонечко сміється,

(Діти усміхаються.)

Вітерець легенько в'ється,

(Дмухають.)

Гілочки дерев хитає,

Вправо-вліво нахиляє,

(Рухають висунутим язичком управо - вліво.)

Вдалині он коник мчить...

(Цокають язичком.) ..

А Сніговик наш все мовчить!

Вихователька. Мовчить Сніговик... Біля нього лежить папірець, там щось написано. *(Читає вголос.)*

Лист від Сніговика

Добрий день, малята!

Я був добрим і слухняним хлопчиком, та це не сподобалося Сніговій королеві.

Вона зачарувала мене, перетворивши моє серце на крижинку, і я став Сніговиком. Допоможіть мені, любі малята, відіграти своє серце.

Хлопчик-Сніговик

Вихователька. Яка сумна історія трапилася з хлопчиком? Як ми можемо йому допомогти? *(Відповіді дітей.)*

Мотивація до роботи

Вихователька. Спробуємо допомогти Хлопчику-Сніговику. Спочатку нам треба знайти важливі слова, які приведуть до підказки. Я буду промовляти вірші, а останні слова маєте сказати ви.

Дидактична вправа «Я почну, а ти закінчи»

Зима, багато снігу,
Річки чекають... (*криги*).
Сім'я зібралась на обід —
Матуся, тато, я і... (*дід*).
Повне водою озерце,
Як любов'ю мамине... (*серце*).

Вихователька пропонує дітям повторити відгадані слова. Діти називають «крига», «дід», «серце», а дорослий показує кадри з презентації до оповідання В. Сухомлинського «Сніговий дідусь із крижаним серцем».

Вихователька. Пам'ятаєте, хто написав це оповідання? (*Відповіді дітей.*) Слова з віршиків нагадали нам про оповідання. Значить, щоб допомогти хлопчику, нам треба його уважно послухати, може, в ньому ми знайдемо ще одну підказку.

Вихователька читає оповідання і демонструє кадри з малюнками за його змістом.

Лексична робота

Вихователька. Чи були в оповіданні слова або фрази, які ви не зрозуміли?

Вихователька пропонує дітям пояснити значення слів та фразеологізмів: «став», «достеменно», «крижане серце», «кам'яні очі». Педагог узагальнює відповіді дітей.

Бесіда за змістом прочитаного

Запитання до дітей

- Який випав сніг?
- Що робили діти зі снігом?
- Де діти поставили дідуся?

- Яким вийшов дідусь?
- Що в ньому було такого, що він видавався справжнім?
- Що вирішили зробити хлопчики, аби дідусь став добрим?
- Із чого діти хотіли зробити серце сніговому дідусеві?
- Куди малята вклали дідусеві серце?
- Що трапилося із хлопчиком, який катався на ковзанах?
- Про що він запитав у дідуса? *(Вихователька пропонує дітям за допомогою інтонації передати переживання персонажа.)*
- Що відповів дідусь?
- Як дивляться очі дідуса?
- Якими словами закінчується оповідання? *(Пропонує промовити запитання з різною інтонацією.)*

Переказ за серією ілюстрацій

Вихователька. А що, як ми перекажемо оповідання? Може, це допоможе розчаклувати Хлопчика-Сніговика?

Вихователька пропонує кожній дитині вибрати кадр із презентації, за яким вона хотіла б розповісти частину тексту. Потім діти визначаються, хто за ким буде розповідати.

Якщо друга група дітей захоче теж переповісти твір, варто їх підтримати.

Коли діти закінчують переказувати, лунає сміх.

Вихователька. Це Хлопчик-Сніговик усміхнувся, йому подобається! Ми на правильному шляху до його порятунку! Може, весела гра нам ще більше допоможе?

Фізкультхвилинка

Діти виконують рухи відповідно до тексту.

Сніжинки білі налетіли

І відпочити захотіли.

Сніжинки сіли всі на став,

І білим-білим став наш став.

Тут раптом вітер налетів
 Й сніжинки в вихор закрутив.
 Сніжинки весело кружляють,
 Сніговичка всі звеселяють.

Переказ усього оповідання

Вихователька. Завдання з порятунку Сніговичка продовжуються. Спробуємо переказати твір від початку до кінця без допомоги малюнків. Хто готовий?

Педагогиня може запросити до переказу двох-трьох дітей.

Бесіда-міркування

Вихователька. Діти, оповідання закінчується словами «Хіба людина з крижаним серцем допоможе?». Як ви гадаєте, чому людина з крижаним серцем не може допомогти? (*Відповіді дітей.*) А у нас із вами які серця? Чому ми можемо сказати, що у нас гарячі, теплі, добрі серця? (*Відповіді дітей.*) Прикладімо свої долоньки до сердечок і промовмо добрі, теплі, лагідні слова.

Лунає легкий «казковий» дзвін, відбувається «перетворення» Сніговика на справжнього хлопчика.

Вихователька. Діти, сталося диво! Наш Сніговик перетворився на хлопчика! Розвіялися чари Снігової королеви!

Хлопчик дякує дітям.

Підсумкова бесіда

Запитання до дітей

- Чи раді ви, що нам удалося допомогти хлопчику-сніговику?
- Що вам найбільше сподобалось у нашій пригоді?
- Що було складно робити?

Додаток Л

Тема заняття: «Добре роби – добре й буде»

Мета. Формувати в дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними, уміння оцінювати й контролювати свої емоції та настрої, розуміння дошкільником специфіки ситуації спілкування. Учити аналізувати життєві ситуації, передбачати наслідки вчинків, сприяти усвідомленню цінності дружби.

Розвивати емоційно-вольову сферу, емпатію.

Виховувати чуйність, доброту.

Матеріал: лялька-персона Софія; проектор, екран, мультфільм «Мудрі казки тітоньки Сови» (серія 23 «Не треба ображати друзів»); лист та картинка для розв'язання проблемної ситуації; відеоролик з піснею «Веселі звірята» (у виконанні Мар'яни Бондар); галявина з намальованим фізкультурним майданчиком, картонні квіти білого кольору, посудини з сіллю різних кольорів, клей-олівець.

Хід заняття

Вихователь. Діти, пропоную сьогодні завітати в гості до Софії. *(Діти знаходять ляльку-персону).*

Привітання

Софія. Вітаю вас, діти. *(Діти відповідають).* Щойно ми з вами привіталися за допомогою голосу, а тепер я пропоную спробувати ще один спосіб вітання – дотик теплих долоньок. Станьмо в коло, візьмімося за ручки й ніжно-ніжно з обох боків потиснемо руки своїх товаришів. Що ви відчували? *(відповіді дітей).* Справді, тепло розлилося по долоньках. Так ми передали близьким друзям свою ніжність, увагу та ласку, побажання добра.

Перегляд і обговорення мультфільму «Не треба ображати друзів»

Софія. Я знаю, що всім діткам до вподоби дивитися мультфільми, та й дорослі, скажу вам по секрету, теж любляють їх переглядати. Який ваш улюблений мультфільм? *(Відповіді дітей).* А мій – «Мудрі казки тітоньки Сови». Запрошую вас переглянути разом зі мною серію «Не треба ображати друзів». Як

ви гадаєте, чому вона так називається? *(Відповіді дітей)*. З'ясуймо це разом.

Діти переглядають серію 23 мультфільму «Мудрі казки тітоньки Сови».

Запитання до дітей

- Чому Вовчик відмовився допомогти своїм друзям будувати спортивний майданчик?
- Чому він посмутнішав, коли наприкінці дня побачив на галявині спортивні снаряди?
- Які думки були у Вовчика, коли він вирішив крадькома пробиратися до свого дому?
- А що він відчув, коли Ведмедик та Їжачок відмовились відчинити його двері?
- Чому Ведмедик і їжачок таки врятували друга?
- Як віддячив Вовчик звірятам?
- Яке рішення прийняв домовичок Неслуха?
- Чому можна розгубити друзів?

Розв'язання проблемної ситуації

Софія. Діти, мабуть, з кожним з вас траплялась така ситуація, коли вас ображали? А чи бувало, що ви когось кривдили? *(Відповіді дітей)*. Пропоную разом розібрати подію, яку описав у листі один хлопчик *(розкриває конверт)*, і допомогти знайти вихід із ситуації. Ви згодні? *(Читає лист)*.

«Учора я став свідком того, як на ігровому майданчику старший за віком хлопчик під час спілкування почав ображати меншого – дражнитися, штовхати, забирати іграшки. Як мені треба було вчинити?»

Варіанти розв'язання ситуації:

- почати ображати кривдника у відповідь;
- спокійно пояснити хлопчику, що його вчинок поганий, образливий для інших;
- спробувати зупинити негідну поведінку жартом на кшталт «Ой, який ти вихований! Усі просто натішитись не можуть твоєю поведінкою!»;
- висловити кривднику співчуття – можливо, хтось ображав його так раніше;
- звернутися по допомогу до дорослого чи, можливо, навіть поліцейського.

Софія. Чи просте це було завдання? Так, непросте, але часом у житті

трапляються такі ситуації. Добре, що ми разом змогли знайти вихід.

Є таке народне прислів'я: «Злом на зло не відповідай». І мультфільм, і ситуація з хлопчиком підказують, що життя нам дане для добрих справ, зробити такі справи найкраще за підтримки друзів.

Отже, домовимося: берегти друзів, розв'язувати разом складні ситуації, радіти разом, веселитися, танцювати разом з друзями.

Вихователь. Пропоную відпочити разом з персонажами музичного мультику «Веселі звірята».

Фізкультхвилинка «Веселі звірята»

Діти, дивлячись на екран, повторюють рухи за мультиплікаційними звірятами.

На програш пісні хитають голівками з боку в бік.

Показують руками збирання бджілками медку.

Стрибають, як зайченята.

Хитаються, наче берізки.

Махають крильцями, наче пташки.

Вітаються з веселими звірятами – махають долоньками, повертаючись у різні боки.

Тягнуться вгору руками, наче намагаються дістати до зірок.

Стрибають, як зайченята.

Присідають – «шукають гриб».

Тягнуться руками вгору, «до зірок»,

Вітаються з веселими звірятами.

Присідають до кошика,

Стрибають, як жабенята.

Показують руками, як опускаються листочки до землі.

Вітаються з веселими звірятами.

«Замішують тісто», показують спечений хлібець.

Махають руками, як горобчики крильцями.

Показують пальчиками, як насипають зернята горобцю.

Усміхаються одне одному.

Вітаються з веселими звірятами.

Арт-терапевтична вправа «*Галявина добрих вчинків*»

Вихователь. Подивіться, будь ласка, на ось цю зелену галявину (*показує на килимок з квітами з білого картону*). Вам не здається, що вона якась дивна? А втім ми десь її уже сьогодні бачили... (*Припущення дітей*).

Софія. Справді, вона схожа на галявину з мультфільму, на якій друзі-звірята побудували спортивний майданчик. От тільки квіти на ній усі однакові – білі.

Вихователь. Якими фарбами ви зобразили б добрі вчинки? А погані, образливі? (*Відповіді дітей*). Так, і я погані вчинки малювала б темними кольорами, а добрі – яскравими. Пропоную згадати всі добрі вчинки звірят і розфарбувати квіти в яскраві кольори.

Софія. Нагадаю, що вчинок – це певна дія. Темною фарбою я замалювала одну з квіток, яка позначає поганий вчинок Вовчика – відмову допомогти друзям. А ось жовтим кольором я зафарбую квітку, яку подарую Вовчику за те, що він попросив у товаришів вибачення. Це добрий вчинок. (*Змащує клеєм-олівцем білу квітку і притрушує її сіллю жовтого кольору, зайву сіль струшує в тарілочку*).

Вихователь. Пропоную кожному взяти білу квіточку, вибрати колір солі, який вам сподобається, зафарбувати її й поміркувати: за який добрий вчинок і кому ви подаруєте свою квітку. Добрим учинком можуть бути й сказані друзі добрі слова.

Під спокійну музику діти виконують роботу.

Підсумок

Вихователь. Подивіться, яку яскраву галявину добрих учинків ми створили разом! Мені сподобалося те, як дружно ви працювали.

Софія. Дякую, діти. На згадку дарую вам чарівний кришталік добра.

Вихователь. А нам час уже до садочка повертатися. До побачення, Софіє!

Додаток М**Презентація до заняття на тему «Спортивні ігри»**

Мета: Розширити знання дітей про спортивні ігри. Збагатити словниковий запас дітей. Формувати етикет культури спілкування (почати спілкування, підтримати його, закінчити). Розвивати діалогічне мовлення, пам'ять, увагу. Виховувати позитивну спрямованість на однолітка.

Посилання на презентацію:

<https://docs.google.com/presentation/d/1fwzns2-OcT57-kQgih0-hDmLfssRo2u/edit?usp=sharing&oid=116149945446437741677&rtpof=true&sd=true>

Додаток Н**Презентація до заняття на тему «Моя сім'я»**

Мета: Закріпити знання дітей про сім'ю як про людей, які живуть разом, та піклуються одне про одного; формувати уявлення про потреби сім'ї; збагачувати знання дітей про родинні стосунки, обов'язки; розвивати мовлення, мислення; виховувати почуття любові, чуйності й поваги до рідних. Формувати розуміння дошкільником специфіки ситуації спілкування, уміння оцінювати й контролювати свої емоції та настрої, враховувати емоційний стан інших.

Посилання на презентацію:

https://docs.google.com/presentation/d/1K7e03ToV9TdrE3p0g_ScdGe3vJw0T6t8/edit?usp=sharing&oid=116149945446437741677&rtpof=true&sd=true

Додаток П**Презентація до заняття на тему «Дім»**

Мета: Ознайомити дітей з професією будівника, з пристроями для будівництва, з частинами дома. Збагачувати словниковий запас; формувати вміння висловлюватися зв'язно, логічно, грамотно. Виховувати повагу до професії будівника. Розвивати: уяву, мислення, пам'ять.

Посилання на презентацію:

https://docs.google.com/presentation/d/1QtWN6Ze-VZ4R8BqHyk25LKioUUaJOkaN/edit?usp=drive_link&oid=116149945446437741677&rtpof=true&sd=true